De roman der Lorreinen

(nieuw ontdekte gedeelten)

editie Jan Carel Matthes

bron
Jan Carel Matthes (ed.), *De roman der Lorreinen (nieuw ontdekte gedeelten)*. J.B. Wolters, Groningen 1876

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_lor001lorr02_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

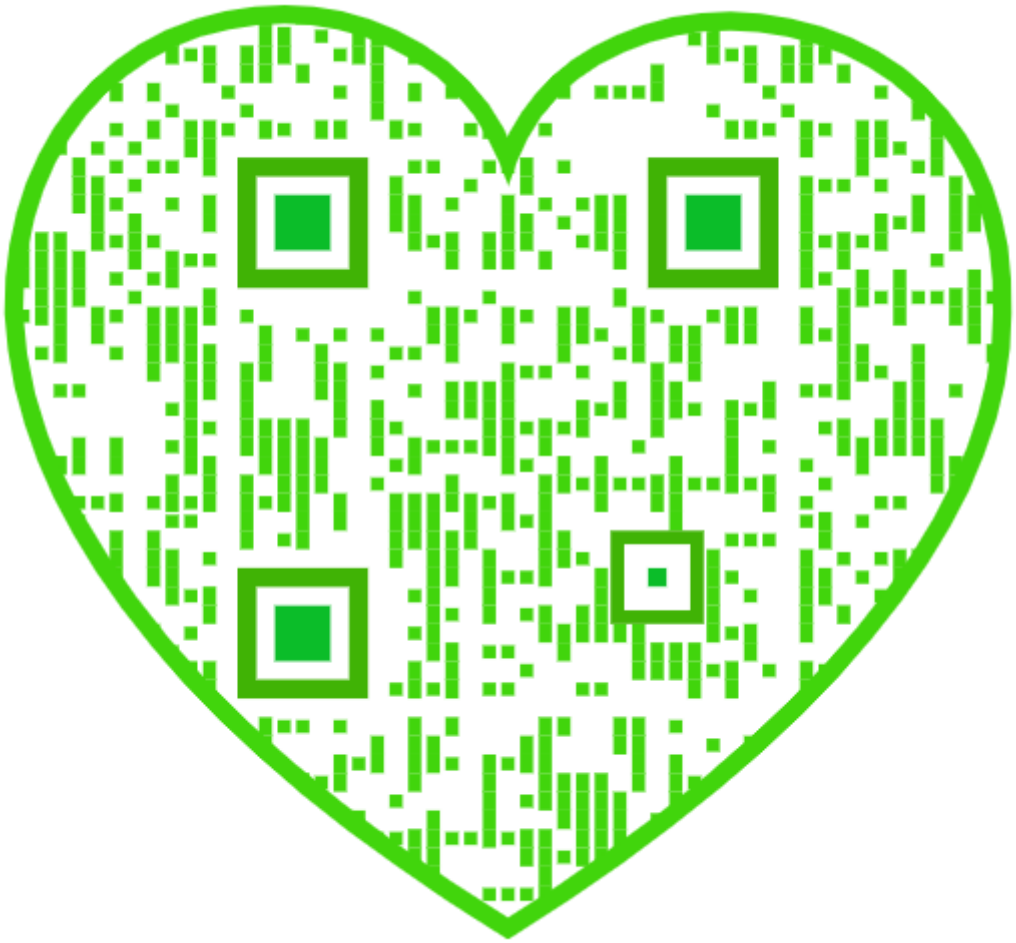

AAN
D^{R}. W.J.A. JONCKBLOET

De roman der Lorreinen.
Inleiding.

§ 1.
Handschriften en vroegere uitgaven.

Dit groote werk bestond uit drie boeken. Het eerste boek begon met den oorsprong van de groote stamveete, en eindigde met den dood van Fromondijn I, zoon van Fromond van Bordeaux en kleinzoon van Hardré, den tijdgenoot van Pepijn.[1)]

Het tweede boek liep van daar tot aan den dood van Ritsart, den zoon van Yoen en kleinzoon van Girbert of achterkleinzoon van Garijn I, den Lotharinger.[2)]

Het derde boek zette de geschiedenis van dezen twist tot op den tijd van keizer Frederik voort.

Wij vernemen dit alles van den Nederlandschen dichter zelven in de volgende vss. van het tweede boek[3)]:

Derre boeke es altemale drie:
Deerste boec die geet an,
Daar dese veede eerst began,
Ende int daer Fromondijn
Bleef doet in die cluse zijn.
Dese andre sal inden, dats waer,
Noch harde lange hier naer
Op Ritsarts doet[4)], Yoens sone,
Die harde stout was ende coene.
Dan sal dat derde over liden
Tote des keysers Vrederijcs tiden. -

1) Vgl. Dr. Jonckbloet, Lorr. XXV. Mned. Dichtk. II, 6 v.
2) Jonckbloet, Lorr. XXIV.
3) Fragm. II, 20-30. Uitg. Jonckbloet blz. 74 v., vgl. blz. XVIII.
4) Zoo verbetert Dr. J. de lezing van HS. *boek*. Zonder twijfel terecht.

Die boeken hebben een grooten omvang gehad en waren in ‘pertien’ verdeeld.[1] Zij zijn echter in hun geheel verloren gegaan, en slechts brokstukken daarvan bewaard gebleven. Drie kleine fragmenten van het tweede boek gaf Masmann in zijne *Denkmäler deutscher Sprache und Litteratur*[2] uit; zij werden later nogmaals afgedrukt door Prof. Meijer in zijne *Nalezingen op het Leven van Jezus* (1838)[3] en door Dr. Jonckbloet in zijne *Lorreinen*[4] als derde, vierde en vijfde Fragment.[5] Daaraan werden echter door laatstgenoemden uitgever een tweetal uitgebreidere fragmenten van hetzelfde boek toegevoegd, die bewaard waren gebleven in een HS. der Giessener Bibliotheek[6]

Dit vijftal fragmenten uit het tweede Nederlandsche boek der Lorreinen werd in 1869 nog met een zesde vermeerderd, dat in de *Germania* van dat jaar S. 334-438 door G.K. Frommann met ‘Bemerkungen’ van Johann Lambel t.a.p. S. 438 f. het licht zag.

Intusschen was ook een klein gedeelte van het derde Boek teruggevonden en uitgegeven door Conrad Hofmann in Band II der *Sitzungsberichte der Königl. bayerischen Akademie der Wissenschaften zu München*, *Jahrg*. 1861, S. 59-74.

Eindelijk kwamen er ook drie fragmenten van het eerste Nederlandsche boek te voorschijn. Ze werden een jaar of wat geleden ontdekt in het archief van den dom te Utrecht, en vermeld door Dr. Jonckbloet in zijne *Geschiedenis der Ned. Letterkunde*, 2e Uitg. I, 102. Ze bevatten ongeveer 800 vss., maar bleven tot heden onuitgegeven.

Wij bezitten dus op dit oogenblik de volgende gedeelten:

1. Van Boek I drie fragmenten, samen ± 800 vss.
2. Van Boek II zes fragmenten, t.w. van de *eerste* Partie één fragment, tellende 2160 vss.; van de *tweede* Partie vijf fragmenten, samen 4675 heele, en 120 halve vss. groot.
3. Van Boek III één fragment van 360 vss.

1) Vgl. Fragment II, 18 v: ‘Ende wille vort bescriven Van desen boeke dander pertie.’
2) Munchen 1828 ˙S. 149 ff. volgens een afschrift van Kausler uit ‘die Conz'schen Blätter’.
3) Hij deelt daaromtrent blz. 87 mede: ‘Zij zijn in Tubingen gevonden; waren geschreven op *twee* groote pergamentbladen in folio, in drie kolommen, elke kolom bevattende 60 regels, met roode geschilderde beginletters; van het eerste blad echter was kolom 3 afgesneden, en dit blad bevat dus 120 regels minder dan het andere. Hierdoor, en dewijl de twee bladen ook niet op elkander volgen, zoo zijn het eigenlijk drie fragmenten.’
4) De titel, waaronder dit werk het licht zag, was: *Karel de groote en zijne XII pairs*, Leiden 1844. Maar gelijk de schrijver zelf (Mnd. Dichtk. II, 38) opmerkte, was hij ‘minder passend’, en werd dan ook allengs door den juisteren vervangen.
5) T.a.p. blz. 226-247.
6) T.a.p. blz. 3-225, fragm. I en II, Vgl. Inl. XII.

Totaal van hetgeen ons van den geheelen Roman rest, is derhalve ruim 8450 heele, en 120 halve versregels. Dit is, in vergelijking van hetgeen eenmaal bestaan moet hebben, weinig. Immers telt het Fransche hs. op de Bibliotheek te Brussel, dat nog niet eens de geheele eerste branche of het gansche eerste Ned. boek bevat, nagenoeg 32000 versregels[1)], en gaan er in het Giessener HS. van de Ned. Lorreinen 100.000 vss. aan het eerste der door Dr. Jonckbloet uitgegevene fragmenten van het tweede Boek vooraf.

§ 2.
De nieuwe uitgave[2)]

In de thans verschijnende verzameling zijn van het bovenstaande afgedrukt:

1°. al de fragmenten van Boek I.

2°. het zesde fragment van Boek II.

3°. het eenige fragment van Boek III.

1. De uitgave van de nog onuitgegeven Utrechtsche fragmenten scheen in de eerste plaats noodig. Het is mij echter niet gelukt daartoe het HS. zelve meester te worden, daar het te Utrecht niet meer aanwezig en ook elders vruchteloos gezocht is. Gelukkig had Dr. Jonckbloet indertijd kort na de ontdekking der fragmenten nauwkeurig afschrift van dit hs. genomen, en maakte hij geen bezwaar deze kopie te mijner beschikking te stellen, voor welke bijzondere welwillendheid hem bij dezen nogmaals hartelijk dank wordt gezegd. Volgens hetgeen hij aanteekende, bestonden de fragmenten uit vijf perkamenten bladen: 1 het eerste uit het protocol van den Dom van 1547-1554, 2 het tweede en derde uit de Rekening fabriek van het Domkapittel van 1533, 3 het vierde en vijfde uit de rekeningen der groote kamer van den Dom van 1534-1549 afkomstig. Ieder blad bevat vier kolommen, en iedere kolom telt 41 regels. Daar dit laatste van alle vijf bladen geldt, is het ook daarom waarschijnlijk dat ze deelen van hetzelfde Hs. zijn; terwijl daaruit tevens blijkt, dat het Utrechtsche Hs. geen deel heeft uitgemaakt van het Giessensche noch van de Conz'sche bladen, die

1) Zie Mone *Untersuchungen zur Geschichte der teutschen Heldensage* S. 281. W. Vietor *die Handschriften der Geste des Lohérains*, S. 11. Jonekbloet, *Mnd. Dichtk*. II, 39.

2) Ik zal bij verwijzing deze uitgave Lorr. B noemen, in onderscheiding van de door Dr. Jonckbloet bezorgde, die voortaan Lorr. A heet. Men houde echter in het oog dat de daarbij gevoegde Romeinsche cijfers voor Lorr. A alleen de fragmenten des tweeden boeks, voor Lorr. B de drie boeken zelve aanduiden, in welke de onderscheidene fragmenten voorkomen.

beide op iedere bladzijde 3 kolommen elke van 60 regels hebben[1]. Verder leid ik uit den toestand van een paar bladen volgens mijne kopie af dat de 4 kolommen van het Utr. Hs. telkens over twee bladzijden verdeeld zijn geworden. Want terwijl de bladen 1, 4 en 5 in zeer goeden staat tot ons zijn gekomen, schijnt van de bladen 2 en 3 telkens de aanvang vernietigd of onleesbaar te zijn geweest. Nu is het opmerkelijk dat van 2b en 2c, en evenzoo van 3b en 3c in mijn afschrift veel minder terecht gekomen is dan vergelijkenderwijs van 2a, 2d; 3a en 3d. Stonden de vier kolommen telkens op dezelfde bladzijde, dan zou dit eenigermate bevreemden.

Ofschoon 't bij de vaststelling van den tekst der Utrechtsche fragmenten zeer wenschelijk geweest zou zijn, het Hs. zelf te kunnen raadplegen, liet zich toch dit gemis hier misschien minder gevoelen, daar ik den parallelen Franschen tekst bij dit gedeelte kon vergelijken. Want, gelijk de dichter zelf heeft verklaard, is de geheele Ned. Roman der Lorreinen uit het Fransch vertaald:[2]

> In die stat van Bordeas
> In Sente Severijns abbie
> Heeft men gescreven oyt ende ye
> Dese veede altemale,
> Ende dat na dien rechte wale
> In tween boeken leget daer,
> Die harde groet sijn ende swaer,
> Daer dat walsce ute es genomen,
> Daer dit mede ute es comen.

Maar al zijn er op dit oogenblik reeds 30 Mss. der *Geste des Lohérains* teruggevonden[3], zoo bevat toch nog geen enkel de voortzetting van den Roman in het Fransch, m.a.w. meer dan Ned. Boek I bevat heeft.[4] Ook het origineel van dit laatste is niet in zijn geheel uitgegeven, maar van de parallele Ned. teksten is het toch volledig gedrukt. Men zie den *Garin le Lohérain* ed. P. Paris, II, p. 240-244 (vgl. Mone Unters. S. 233 f.), p. 248-257; en *La Mort de Garin* ed. Du Méril, p. 15-26.[5]

1) Er is ook verschil in de schrijfwijs van sommige woorden. U. (Utr. Hs.) heeft meestal *ghe-*, *ghi*, G. (Giess. Hs.) altijd *ge-*, *gi*; U *joie*, G *joye*; U *caytijf*, G *keytijf*; U *messelgier*, G *messengier*; U *plain*, G *plein*; U *provende*, (Lorr. B I, 527), G *provanche* (Lorr. A I, 1425). U *Girbert* of *Gierbert*, G *Gyrbeert*.
2) Zie Jonckbloet, Lorr. A blz. 75 vs. 34-42.
3) Zie W. Vietor t.a. p. S 1.
4) Zie Vietor t. a. p. S. 14. Jonckbloet, Ned. Lett. II, 101.
5) In de noten wordt dit laatste deel steeds Garin III genoemd.

In de uitgave wordt de parallele Fransche tekst aan den voet der bladzijden medegedeeld. Bij vergelijking daarvan zal men zien dat de Ned. bewerker zich niet veel afwijkingen van zijne oorkonde veroorloofd heeft. Hij volgt haar gewoonlijk op den voet, maar heeft doorgaans wat meer woorden dan zijn zegsman noodig om diens gedachte in het Nederlandsch te vertolken. Uitbreidingen komen zelden voor, en waar wij ze aantreffen, gelijk b.v. vs. 375 verv., daar is het zeer de vraag of de bijvoeging van den Ned. vertaler is, dan of zij misschien reeds in het door hem gebruikte Fransche hs. voorkwam.[1)] Dit laatste moet, ook daar waar wij het, bij gemis aan gegevens, niet kunnen uitmaken, zeer waarschijnlijk geacht worden, omdat de vertaler overal elders zijne bron op den voet volgt, en omdat op menige andere plaats, waar wij meer gegevens hebben, de variant inderdaad van Franschen oorsprong blijkt te zijn. Zoo vond ik bij de bewerking der eerste 164 vss. meer dan eens een Nederlandschen regel, dien Paris in zijn Franschen tekst niet opnam, bij Mone, voor zoover zijne kopie van het Brusselsche hs. met onzen tekst parallel loopt. En waar de Ned. Lorr. een vertaling van La Mort de Garin of Garin III bevatten, bleek menigmaal het Ned. toevoegsel de vertaling van eene in andere Hss. dan het door Du Méril ten grondslag gelegde voorkomende en aan den voet door hem medegedeelde lezing te zijn. Ik heb overal waar dit het geval was, zoowel deze varianten als die van het Brusselsche Hs. in mijne noten kursief laten drukken.[2)]

Over het geheel heeft de Nederlander den Franschen tekst goed begrepen. Uit een aesthetisch oogpunt is de waarde der vertaling veel geringer; van de poëzie is daarin oneindig veel verloren gegaan. Maar grove fouten tegen den zin begaat de Ned. dichter slechts zelden. Sommige eigennamen komen er slecht af. Berengier wordt Berargier[3)], Valentin wordt Valescijn, Senlis wordt Cellys. Maar overigens onderscheidt deze vertaler zich ook in dit

1) Bij eene vergelijking als ik mij tot taak stelde, gevoelt men dieper dan ooit, hoe foutief de methede van P. Paris en Du Méril bij de uitgave der Fransche Lorreinen is geweest. Wat ik bedoel is uiteengezet door Mone, Anz. V, 361 en Dr. Jonckbloet, G.d. Orange. II, 226 ss.
2) Vs. 640-4 stemmen niet overeen met den door Du Méril verstrekten tekst, maar met dien van Ms. Ars. B.L. 181 (Vietor Hs. N), vgl. DuM. Préf. LXXII. Het overige heeft het Ned. in dit verband niet uit N; maar daar het er iets mede gemeen heeft, is de bewering van Du M. (p. LXX) onjuist dat N. ‘un autre poème, entièrement different’ van de andere Fr. Mss. is. Het schijnt sterk in kerkelijk-priesterlijken geest bewerkt te zijn, maar de grondslag was toch vermoedelijk eene gewone redactie, die b.v. ook den Ned. vertaler ten dienste stond, en N. schijnt daarvan ‘une version nouvelle ou une amplification’ te zijn - wat Du Meril ontkent.
3) Dit kan echter zeer wel een verandering van den kopiist in het Utr. hs. zijn. Het Giessener HS. heeft *Berengier* (Lorr. A II, 3404, 3467).

opzicht gunstig van de meesten zijner middelnederlandsche collega's. Niet onjuist is ook Tybaut van den plankisen vs. 435, d.i. Thiebaut del Plaisséis (zie de Woordenlijst). Vreemd is bij iemand, die zoo goed Fransch verstond, de lapsus calami vs. 613:

> Girbert hadde ene cupe allene,
> Die ne was niet groet, want hi was clene,

ter vertaling van:

> En la cuve entre, mais il i fu petit.

d.i. hij bleef er kort in.

2°. Het scheen niet noodig hier de door Dr. Jonckbloet uitgegevene fragmenten van het Tweede Boek der Lorreinen nog eens af te drukken. Ware het doel mijner uitgave geweest eene volledige verzameling van alle fragmenten der Lorreinen te geven, dan zou dat iets anders geweest zijn. Maar daar in de door mij voorgenomen verzameling van middelned. epische en didactische fragmenten wordt bijeengebracht wat of nog niet of nauwelijks in Nederland bekend of ook minder goed uitgegeven is, kon niet gedacht worden aan den herdruk van een werk, dat in de Werken van de Vereeniging ter bevordering der Oude Nederlandsche Letterkunde verschenen en in aller handen is. Te minder daar die uitgave van Dr. Jonckbloet, gelijk alle welke die geleerde ons bezorgd heeft, voortreffelijk mag heeten.

Daarentegen verschijnt hier het zesde fragment van dat IIe Boek andermaal. Vooreerst toch wordt het tijdschrift Germania, waarin dit gedeelte voorkomt, ofschoon in Nederland niet geheel onbekend, slechts door zeer weinigen gelezen. Bovendien is een Duitsch Vierteljahrschrift für Deutsche Alterthumskunde niet de aangewezen bewaarplaats van Nederlandsche letterkundige geschriften. En, wat ook niet weinig afdoet, de vorm dezer uitgave is een diplomatisch nauwkeurige afdruk met al de verkortingen en fouten des handschrifts, zonder interpunctie en slechts voor de ingewijden duidelijk. Toegegeven dat de heer Frommann recht had, voor zijn doel en op die plaats zulk een vorm te kiezen, wat ik geenszins betwist; dan was het toch noodig, dit gedeelte ook eens in denzelfden trant als de andere uit te geven en voor alle Nederlandsche beoefenaars der middelnederlandsche letteren leesbaar te maken.

Ik heb getracht aan dien eisch te voldoen en ook de hiaten ingevuld, behalve die van de eerste en laatste kolom, die slechts uit halve regels bestaan. Ware de Fransche tekst nog voorhanden, dan zouden die wellicht te herstellen zijn geweest, gelijk dat bij de corrupte en defecte vss. van het Ie Boek geschieden kon. Ook enkele, blijkbaar minder juiste lezingen van het Hs., van den heer Frommann of van beiden zijn onder verwijzing naar den voet der

bladzijden door mij verbeterd. Overigens heb ik het HS. zelf niet gezien, en deel hier derhalve mede wat de hh. Fromman en Lambel daaromtrent berichten. Het is No. 22, 219 op de Bibliotheek van het Germanische Museum; een perkamenten blad in klein 2°. uit een MS. van de XIVde eeuw, waarvan iedere bladzijde drie kolommen bevat, elk 60 versregels tellende, schoon en regelmatig beschreven. Twee kolommen zijn op elke bladzijde volledig bewaard gebleven, enkele afgescheurde plaatsen uitgezonderd; van de derde kolom der beide bladzijden is slechts een klein deel overig op een afzonderlijke smalle strook, die van het blad is afgesneden, toen het voor den band van een boek werd gebezigd, maar die er precies aan sluit. De aanvangsletters der nieuwe aliena's zijn sierlijk geschilderd, en die van den eersten regel op elke kolom zwart; hier en daar vooraan geplaatste q's[1] zijn bij afwisseling nu rood dan groen. Vergelijkt men deze beschrijving met die van het Giessener hs. door Adrian[2], dan krijgt het vermoeden van Lambel veel grond, volgens wien het hier besproken blad tot hetzelfde HS. behoort heeft, waarin ons de beide groote fragmenten I en II van het Tweede Boek bewaard zijn gebleven. ‘Codex membraneus, Saec. XIII vel XIV ineuntis, ternis quaque in pagina columnis scriptus, litteris initialibus primae lineae cujusque columnae atro colore pictis; initiales singularum partium vel capitum modo coeruleo, modo rubro colore distinctae’ - ziedaar m.a.w. van dit HS. gezegd wat reeds omtrent het blad van het Germanische Museum verzekerd werd. Daarbij komt nog dat de schrijfwijs van den eigennaam Ritsart in dat fragment met die van het Giessener hs. overeenstemt, terwijl het door Kausler-Massmann gebruikte[3] Richart of Rigard spelt[4].

3°. Van nog meer belang dan de wederuitgave van het VIde fragment des IIden Boeks was die van het eenige tot dusver bekende Fragment des IIIden Boeks. Wie toch onder ons is in het bezit van die Sitzungsberichte der Koninklijk Beiersche Akademie van Wetenschappen? Bovendien liet vooral de uitgave van Conrad Hofmann met het oog op de niet-ingewijden veel te wenschen over. Niet alleen bleven in zijn diplomatischen tekstafdruk (terecht) de verkortingen en fouten van het HS. staan, maar de uitgave wemelt vooral in het midden van defecte regels, die met eenige critiek, althans gedeeltelijk, hersteld konden worden, en die waarschijnlijk beneden volledig zouden hersteld zijn, als ook van dit deel het Fransche origineel teruggevonden was.

1) Die ik echter, als zonder eenig nut, uit mijne uitgave weggelaten heb.
2) Catalogus 34, vgl. Lorr. blz. A. XII.
3) Zie boven blz. II.
4) Vgl. Lorr. A V, 15, 110, 169, 247, 261.

Evenals het vorige Fragment van Boek II is ook dit ons bewaard gebleven in een HS., dat blijkbaar een deel heeft uitgemaakt van het Giessener HS., welk Hs. dus inderdaad al de drie Boeken der Lorreinen bevat heeft. 'Das Blatt', schrijft Hofmann, 'stimmt in allen Einzelheiten, Zahl der Columnen, Zeilen, Format, Initialen, Ornamente (besonders in den merkwürdigen schwarzen Anfangsbuchstaben jeder Spalte), endlich in der Sprache so genau zur genannten HS., dass gar kein Zweifel darüber obwalten kann, dass es zu ihr gehört hat.' Hij deelt voorts nog mede dat het perkament door den Antiquar Max Brissel ontdekt was. Evenals het vorige had het als band voor een boek gediend[1] en de ontcijfering was soms moeielijk, dikwijls onmogelijk, vooral op de keerzijde; zelfs met behulp van een reagens kwam niet alles voor den dag.

De Ned. fragmenten, die tot heden werden teruggevonden, zijn dus bewaard gebleven in drie hss. Boek I, fr. 1-3 in het Utrechtshe HS.; Boek II, fr. 1, 2, 6 en Boek III, eenig fragment, in het Giessener HS., waarvan een deel in de Giessener, een deel in de Munchener Hof- und Staatsbibliotheek, en een deel in de Bibliotheek van het Germanisch Museum bewaard is gebleven; Boek II, fr. 3-5 in de Conzer Bladen. Hoe onderscheiden echter de Hss. zijn, waaruit wij putten, er is wel geen twijfel aan, of wij hier met het werk van één dichter te doen hebben. Van het begin tot het einde draagt de vertaling hetzelfde karakter. Veel woorden en wendingen, daaronder ook elders minder gebruikelijke, komen in de drie boeken overeen, als achterwaren; angaen; banderside; bescriden; dagen (vertoeven); Deus (dikwijls, vgl. Lorr. A blz. 263); dicken (dikwijls); eerlike of heerlike; erre; gehulpen en gehulpech; gelof en geloven (beloven); gemoet en gemoeten (in den zin van strijd, strijden); gevoech hebben (zijn behooren hebben, vgl. Lorr. A I, 935, en Lorr. B I, 517; greiden (behagen, Lorr. A II, 3479, Lorr. B III, 198), in hogen sijn en worden; houden (stilhouden, wachten); joie; caytijf of keytijf; conroet; crage (hals); cranc (zwak, gering); cume; ter cure of ter core; quadien (booswichten); lette, letten (dralen); messelgier of messengier; messcien; mesval, mesvallen; ochte; oyt; onthouden; ontliven; pawelioen; plain, plein; provende (leeftocht); respijt; spel (strijd); stade; te staden staen; stappans; tale smgtr. uit te dale (naar beneden); te gaen; tien; toren; troesten (moed inspreken); twint, twinteken; veede; vergier; verhoren (hooren); verkinnen,

1) Johannes Matthesius, De vita, doctrina et morte Lutheri, was er in gebonden.

verkennen (herkennen); vermenegen (overmannen), vernemen (ondernemen, Lorr. A II, 3833; Lorr. B III, 104); vernoy; verscoven; verseren; tswert, die spere vertien (Lorr. A II, 4249, 4358, Lorr. B III, 1); vervaren (ontstellen bevreesd zijn; vervesten; vruchten; vulstaen; wanen (van waar); warneren of werneren (in staat van tegenweer brengen). Al deze woorden en gelijkluidende uitdrukkingen treffen wij in de onderscheidene fragmenten der drie boeken aan, zie de plaatsen in de Glossaria van Dr. Jonckbloet (benevens de daaraan toegevoegde van Dr. de Vries in zijn Brief aan Dr. J.) en in mijn Glossarium aan het einde dezer uitgave. - Tot de stilistische eigenaardigheden van den dichter der Ned. Lorreinen behoort, dat hij, zij het ook niet zoo dikwijls als de dichter van den Theophilus[1], toch nog al eens iets van den vorigen regel herhaalt, zonder dat in die herhaling eenige nadruk gelegen is. Ook in de nieuw uitgegeven fragmenten doet zich dit voor B I, 564 v.

Ende ontbiet u, here, *dat*
Dat gi mi al hier ter stat
Riddre maect.
+

Dat *weder* dat lant van Baioen, +B II, 15 v.
Dat verloren hadde Gelloen,
Weder comen es te rechte.
+

Opdat *hem* God ende sente Bertijn +B II, 146 v.
Hem wouden gehulpech sijn.

Vgl. ook B I, 771 v. B II, 106 v., 164 v.

§ 3.
Inhoud en plaats der nu uitgegeven fragmenten.

Aangaande den inhoud der fragmenten en van de plaats die zij in den samenhang innemen, zij hier het volgende opgemerkt:

1°. De Utrechtsche hebben ons toevallig in de eerste plaats ‘de schoonste episode van het geheele gedicht’ der Lorreinen bewaard[2]. Lang had de krijg gewoed, en eindelijk was de vrede tot stand ge-

1) Vgl. Dr. de Vries, Brief 12.
2) Vgl. Dr. Jonckbloet, Lett. I, 101. - P. Paris, Garin Préf. XIX: ‘Je ne connais rien de plus beau dans la poésie épique que les derniers instants de Begon et le récit des vengeances que sa mort occasionne.’

komen, als Begge, de broeder van Garijn, op de jacht door de dienaren van Fromond, het hoofd der tegenpartij, gedood wordt. Het was buiten F.'s medeweten en zelfs tegen zijn zin geschied; maar het feit werd desniettemin de aanleiding tot hernieuwing van den strijd. Het eerste Utr. fragment, vs. 1-164, schetst ons nu Begge's laatste oogenblikken, het vervoer van den doode op Fromonds bevel, en den indruk, dien Fromond bij de herkenning ontving; vergelijk voor de bijzonderheden, behalve den tekst, Dr. Jonckbloet's Middeln. Dichtkunst II, blz. 19 r. 13 tot blz. 20, r. 3. Tusschen dit en het tweede fragment is verloren gegaan het verhaal van Fromonds 'uitvaren tegen de moordenaars, die hem een nieuwen bloedigen oorlog hebben op den hals gehaald en die tot straf daarvoor in de gevangenis geworpen worden, totdat hij ze aan Garijn kan uitleveren'. Evenmin wordt ons meer verhaald, hoe Fromond 'het lijk deed balsemen, in de kerk van St. Bertin voor het altaar bijzetten, en zich zelf aan het hoofdeneind der lijkbaar plaatste'[1]. De daar door hem aangeheven weeklacht is echter in den aanvang van het tweede Utr. fragment (vs. 165-465) vervat, dat dan verder meldt, hoe Fromond Lietri, abt van St. Amand en Puelle, tot zich liet roepen en hem het gebeurde mededeelde; hoe deze, een bloedverwant van Begge, hem van verraderlijken moord beschuldigde en met het oproepen van al zijne magen ter wraakneming dreigde. Op Fromonds verzoek voert de abt zelf het lijk in statigen optocht naar Garijn. Maar men ontmoet onderweg Begge's gevolg, dat uitgetogen is om den verloren heer te zoeken. Deze lieden barsten in akelig weegeklag uit, en Rigaut, de neef des verslagenen, ijlt naar Parijs om de treurmare allereerst aan de koningin te brengen. Ten einde het land spoedig in tegenweer te stellen, ijlt hij weder van daar op een nieuw paard, dat hem de vorstin verschaft.[2]. Hier eindigt het IIde Utr. fragment. Tusschen dit en het IIIde of laatste ligt een grootere hiaat dan tusschen het Iste en II: de nu gevolgde oorlog, de wanhoop van Garijn over den dood zijns broeders, die van Beatrix over haar echtgenoot, die van den kleinen Hernaut over zijn vader, en eindelijk nogmaals die van Rigaut over zijn oom worden evenmin als de begrafenis van Begge's lijk meer medegedeeld. Ook het verhaal van de door Garijn voor den zoen gestelde, maar door Fromond afgewezen eischen ontbreekt.[3]. Het derde of laatste fragment (vs. 466-793) bevat dan het volgende: 'Garijn roept zijne magen samen, en zij besluiten om het gevaar

1) M.a.w. Jonckbl. Mnl. Lett. II, 20 r. 3-10 ontbreken.
2) Fr. II = Jonckbl. t.a. p. II, 20 r. 11 v. b.-8 v.o.
3) Het geheele hiaat tusschen fr. II en III bij Jckbl. II, t.a. p. II 20 r. 8 v.o.-22 r. 13 v.b.

van 't oogenblik Girbert naar het hof van Pepijn te zenden, ten einde hem ridder te doen slaan. Dit heeft plaats, en de jonge edelman wordt daarbij met de meeste onderscheiding behandeld, zoowel door Pepijn als door zijne gemalin Blancefloer. Maar op zijne thuisreis leggen Bernard de Naisil en bisschop Lancelin van Verdun den jongen ridder eene hinderlaag, waarvan hij echter kondschap krijgt[1)]' en die hij ontkomt. Dit laatste bevat het Utr. hs. niet meer.

2°. Laten wij de eerste en de laatste kolom van het zesde fragment des tweeden Boeks, die onleesbaar zijn[2)], ter zijde, dan lezen wij daarin het volgende:

a. Yoen en zijn broeder Garijn II leggen een bezoek af bij Rigaudijn[3)], wiens zoon zij met het land van Baioen beleenen, dat Gelloen verloren had en dat zoo weder aan het geslacht van Robbrecht van Milaen komt, waaraan het oorspronkelijk behoord had. Ritsaert, de zoon van Yoen, neemt hiermede genoegen, en de moeder van het kind verheugt er zich over; maar de de dichter geeft reeds te kennen dat het bezit van dat landschap haren zoon geen zegen zal brengen. Vs. 1-26.

b. Daarop gaan Yoen met zijn zoon Ritsaert en Garijn met zijn zoon Girbert naar Gascogne, waar Yoen en Ritsaert blijven; maar Garijn en Girbert begeven zich verder naar Narbonne, waar Garijns dochter Ermengard woonde, gehuwd met Aymerijn en moeder van zeven kinderen. Op dit bezoek volgt er nog een van dezelfden te Medeborch aan Vrouw Alise en haar kind Wanfreid. Vs. 27-55.

c. Inmiddels zint Gelloen op nieuwen krijg. Hij ontbiedt zijne heidensche en grieksche zonen Beligand en Marcirijn[4)], Fromondijn en Hardreid, en zijne dochter Yrene, de vrouw van Leo, den zoon van den Griekschen keizer Constantijn[5)], om tegen Siten, het land van Yoen[6)], oorlog te voeren. Nooit heeft Gelloen zulke aanstalten gemaakt, maar hij zal zelf het leven in den nieuwen oorlog laten. Vs. 56-94.

d. Yoen en Ritsart bereiden alles tot tegenweer, zoowel in Gascogne als in Narbonne. Te Belijn doen zij hetzelfde, maar de goede oude Bancelijn, die daar het bevel voert, wenscht monnik te worden te Sente Bertens. Als dit in overleg met den abt van het klooster door koning Yoen is toegestaan, vertrekt hij, en wordt

1) Zie Jonckbloet t.a. p. II, 22.
2) Zie boven blz. VI.
3) Vgl. Lorr. A V, 38 en 247.
4) Vgl. Lorr. A II, 86-90 (M a r c i r i j n heet hier M a r c i l i j s , hetgeen in hetzelfde HS. bevreemdt).
5) Vgl. Lorr. A. I, 745-785, 2107-2109.
6) Siten is wellicht Provence, zie Lorr. A. Inl. blz. XXVI. Vgl. Lorr. A. I, 2106. II, 2259, 2305, 2316, 2321, 2327, 2350, 2454.

Gelloens zoon Pyroen door Yoen tot landvoogd van de stad en het omliggende land, alsmede van Gyronville, Lavendoen en Montesclavorijn aangesteld. Vs. 95-236.

Uit dezen inhoud volgt, gelijk reeds Lambel juist heeft opgemerkt, dat dit fragment inderdaad tot het IIde Boek behoort en het laatste in tijdsorde van de tot heden van dat Boek ontdekte is. Ritsart, de zoon van Yoen, die hier telkens genoemd wordt, leeft in het IIIde Boek niet meer, daar volgens de verzekering des dichters[1] het IIde met zijn dood eindigen zal. Bovendien wordt de dood van Gelloen in den nu door hem beraamden oorlog aangekondigd, terwijl juist in het vorige fragment (Lorr. A. V) eene verzoening van Gelloen met zijne vijanden beschreven was. Hierbij komt nog dat Gelloens neef Robbrecht van Milaen, die in Lorr. A. V nog een hoofdrol speelt, hier reeds dood is[2]. In de plaats van hem treedt nu ‘sijn geslachte’, waarschijnlijk zijn dochter en kleinzoon. Rigaudijn (vs. 7 en 23) is reeds bekend uit Lorr. A V, 247, maar Ermengart en Bancelijn ontmoetten wij nog niet. Een gansch nieuwe figuur is Gelloens zoon Pyroen, die zich in tegenoverstelling van zijn vader, aan de zijde der Lorreinen schaart. Yoen, die Lorr. A II, 2077 uitgeweken was, en A II, 2185 en A V, 287 nog met Vrouw Helene in Gotenland woonde, is nu blijkbaar uit den vreemde teruggekeerd, hoe en naar aanleiding waarvan, is onbekend. Van zijne vrouw is geen sprake meer.

3°. Het eenig fragment van Boek III verplaatst ons midden in den boven, Lorr. B. II, 74 v., tegen Yoens land Siten beraamden oorlog. De daar ontboden koningin Yrene was met hare Grieken gekomen en had de stad Gardeterre[3] veroverd. Ons fragment verhaalt nu alleerst:

a. hoe Gardeterre (burg en stad) door Yrene en Fromondijn onbezet gelaten en door Yoens neef, Vrederijc van Denemarken, voor zijn oom heroverd wordt. Na de stad goed bezet te hebben, trekt Vrederijc dan naar de stad Pharat, waar de keizerin zich bevindt. Vs. 1-84.

b. De uit Gardeterre gevluchte Grieken berichten Yrene, dat Yoens banier uit de stad wappert. Zij, niet begrijpende, hoe zich dit heeft toegedragen, daar Yoen niet in zijn land is, zendt, op raad van haar broeder Fromondijn, haar maarschalk met een leger op verkenning uit. Vs. 85-127.

1) Zie boven blz. I.
2) Vgl. Lorr. B. II, 18.
3) Vgl. Lorr. A. II, 2088. Jonckbloet, Mned. Dichtk. II, 51.

c. De maarschalk ontmoet het vijandelijk leger onderweg, maar wordt met zijne Grieken geslagen. Vs. 128-222.

d. De tijding van deze nederlaag, van des maarschalks dood en van Vrederijcs nadering doet Yrene besluiten naar Griekenland terug te keeren en Yoen het land te laten. Vs. 223-297.

e. Een spion boodschapt den aftocht aan koning Yoen, die hen gaat vervolgen. Vs. 298-308.

f. Op haar aftocht ontmoet Irene Vrederic, die in het daarop gevolgde bloedige treffen verslagen wordt, tot groote smart van zijn oom Yoen, die nu komt aanrijden en wraak gaat nemen. Vs. 309-362.

Beslissend is voor de plaats, die het fragment in het geheel des Romans inneemt, vs. 352 v.:

> Ach arme, neve, hoe gereet
> Wardi te wrekene Ritsarde!

Ritsart was dus reeds dood, m.a.w. bevinden wij ons in het IIIde Boek, - op welke hoogte, laat zich niet nauwkeurig bepalen.

§ 4.
Ouderdom.

Voor den tijd waarin de Roman der Lorreinen gedicht is, raadplege men Dr. Jonckbloet Mned. Dichtk. II, 65 v., Lett. I, 101. Met hem geloof ik dat de hier gebezigde taal die der XIIIde eeuw is. Gaarne wil ik ook met hem aannemen, dat de vertaling nog vóór 1250 het licht zag; maar de bewijskracht van de herinnering aan 'keizer Vrederijcs tiden'[1], waaraan Dr. J. nog al waarde schijnt te hechten, schijnt mij niet groot. Ik kan niet inzien dat de dichter hier van Frederiks dood had moeten gewagen, al had die plaats gegrepen. Bovendien is hier stellig niet Frederik II, maar Frederik Barbarossa bedoeld. Vooreerst, omdat deze keizer Frederik bij uitnemendheid was; ten tweede, omdat de dichter er geen cijfer bijvoegt; ten derde, omdat het de 'Fransche' jeeste is die de geschiedenis voortgezet had of voortzetten wilde tot op keizer Frederik, hetgeen ons niet in de XIIIde, maar in de XIIde eeuw verplaatst Hier voor 'V r e d e r i j c' H e n d r i k (keizer 1002-1024) te lezen (Mned. Dk. II, 64) schijnt mij willekeurig en onnoodig; want wat is natuurlijker dan dat de Fransche dichters de geste

1) Zie boven blz.

zoo lang mogelijk vervolgden? Welverre van in de XIde eeuw te eindigen, leidden zij alle oorlogen, die later ontstaan waren, van de veete der Lorreinen af, of brachten ze daarmee in verband, gelijk blijkt uit de mededeeling (Lorr. A II, 44-48):

> Noch so doense grote pine,
> Dat si noch *tallen tiden*
> Scriven die orlogen entie striden
> Die sí jegerincs vernemen connen,
> Die iersten daer af begonnen.

De Fransche Chanson is natuurlijk ouder. De meeste HSS., waarin ze ons bewaard is, zijn uit de XIIIe, eene enkele misschien uit de XIIe eeuw[1)]. Het is wel zeker dat het oudste gedeelte, hetwelk de heldendaden van Garin en Begues mededeelt, en waarvan ons Utrechtsche HS. de vertaling bevat, tot de eerste helft der XIIde eeuw moet gebracht worden. Zie de bewijzen voor die meening bij Dr. Jonckbloet, Mned. Dichtk. II, 61. De naam des dichters is bij uitzondering in de oudste HSS. bewaard gebleven. Hij heette Jean de Flagy (vgl. P. Paris, Garin Préface au Garin p. XIX.) Hij putte echter uit de overlevering, en was de laatste bearbeider der sage niet (vgl. Du Méril, Préface, p. LXVIII svv.).

1) Zie Vietor t.a.p. p. 5-13.

De roman der Lorreinen.

*

Roman der Lorreinen.
I.
Eerste boek.

Eerste fragment.
Begge's dood.

Begge, doodelijk door een pijl getroffen, spreekt:

+ 'Enen goeden vrient ter noet
Ende al mijn gheslechte groet. +I, 1.
Beide mine kindre van minen wive
Moghen nu leven met droeve live:
Haddic mi iet ghehoedt van desen,
Si hadden riddren nu ghewesen!'
Doe dus gheclagt die ridder goet
Hadde, nam hi onder sinen voet
Drie bladre, die hi in Gods ere
Nutte over onsen Here.
Doe starf die edele palezin:
God moet sijns ontfarmich sijn
Ende halen die ziele daer hi es![1)]
Die twe glotoene, dies sijt ghewes,
Omdat hi was sonder were,
Stackene elc met sinen spere
Twe wonden ochte drie.

* Vs. 4. *Zoo* HS. droeve. Vs. 9. HS. bladre hi in die g.e. Vs. 14, 17 HS. tue

1) Vs. 3-13 Garin II, 240 (Mone, Heldens. 233, vs. 75-81.):

'Mi doi anfant, li fil de ma moillier,
Sé je véquisse, vous fuissiez chevallier,
Or vos soit pères li glorious del ciel!'
Trois foilles d'erbe a prins entre ses piés,
Si les conjure de la vertu del ciel,
Por corpus Deu les reçut volentiers.
L'arme s'en va del gentil chevalier,
Or en ait Diex et manaide et pitié.

*

Nu waenden wel dese twee
Doet hebben enen glotoen;
Neen si, mer enen stouten baroen,
Den vroemsten verre uitvercoren,
Die noit van moeder wart geboren,
Begge hiet hi die Lorrain,
Die daer lach doet op dat plain.[1)]
Die twee glotoene die daer waren
Maecten ene bare twaren,
Daer si die knechte mede hene vuren.
Oec loeden si ter selver uren
Dat swijn op een part voren.
Oec namen si spriet ende horen,
Ende vordent te Lens daernaer.
Die drie honden lieten si daer,
Want sine constense niet gewin*n*en.
Dese bleven in den woude binnen
Liggende bi den doeden grave,
Daer si niet en wouden sceden ave,
Want gheene dinc es so getrouwe;
Si briesten ende huilden en*de* dreven rouwe.
Oec voerden si mede wech tien tide
Bancente dat goede rosside[2)].

* Vs. 25 HS. tuee. Vs. 26 HS. tuaren. Vs. 28 HS. ther. Vs. 29 HS. suijn. Vs. 33 HS. gewinen. Vs. 38 HS. en dreve.

1) Vs. 14-24, Garin II, 240 sv. (Mone 233, 82-90.):

Li troi glouton li sunt soure fichié
Chascuns le fiert de son tranchant espié,
Dusques au fust li font el cor baignier,
Or cuident ben avoir ocis brenier.
Non l'ont, par foi, mais un bon chevalier,
Le plus léal et le plus droiturier,
Qui onques fust soz la chape del ciel,
Beges ot non, li Lohérains prisiés.

2) Vs. 25-40 Garin II, 241 (Mone 233, 91-100):

Li mal glouton, *cui dius doint enconbrier*,
Font une bière por les lor ens cuichier,
Le sangle font sor un roncin chargier,
Le cor enportent et le trenchant espié
Et enmenerent le bon corant destrier;
Mais les trois chiens ne porent il ballier.
Seul ont Begon en la foret laissié;
Et jouste lui revindrent si troi chien,
Hulent et braient com fuissent enragié.

*
Dus voiren wech die pauteniere
[+] Met haren quaden forestiere
Tote Lens in die sale. [+]I, 2.
Daer leiden si haren vorster tale,
Dat ors settense inden stal,
Dat metten voeten maecte ghescal
Ende brieschte ende neide sere,
Ende hadde rouwe om sinen here.
Oec leiden si op ene banc
Den ever, die die tande lanc
Ute enen halven voet wel hinghen.
Daer quamen sien *ende* gingen
Beide riddren ende knapen,
Sariante, vrouwen ende papen,
Ende seiden dat si nie en vernamen,
In wat lande dat si quamen,
So groten noch so starken swijn;
Si seiden, dat moeste emmer sijn
Een coene man diet nie bestoet
Te stekene desen ever goet[1)].
Daer was oec die rouwe groet
Van den ghenen die hadde doet
Die grave in dat wout gheslagen
Ende daer oec die quamen gedraghen.
Fromont die verhorde dat
In sine camere daer hi sat.
Doe ginc hi in die zale binnen,
Doe sachi daer in allen sinnen
Die liede staen den ever bi.
Met luder stemme so riep hi:

* Vs. 52 ende *ontbr.* HS. Vs. 55. HS. sijt. Vs. 56 HS. In want. Vs. 57 HS. suijn Vs. 60 HS. The.

1) Vs. 41-60 Garin II, 241 sv. (Mone 233, 2-12):

De ci à Lens en vont li pautonnier,
Ens el palais portent les destrenchiés,
Et d'autre part furent li forestiers;
En une estable menerent le destrier
Fronce et hennit et si grate des piés,
Que nus de char ne li ouse aprochier.
Et le sanglé deschargent au foier.
Véoir le vont serjant et escuier,
Les belles dames et li clere du mostier.
Dist l'une à l'autre: '*voiés quel aversier*,
Grant a le dent fors de la geule un piet,
Mult fu hardis qui à cop l'atendié.'

*

‘Wat rouwen so maecti daer?
Putenkinder, nu segmi waer!
Wanen compt dat swijn ende die spriet
Ende die horen? en liegt mi niet!
Laet mi sien in mine hant
Den wel gheraecten olifant[1)]’,
Die scone was ende goet,
Ende daer menech steen an stoet,
Ende met goude al omme beslaghen.
Noit en leveden liede die saghen
Horen bat beset met goude.
Doe seide Fromont die oude:
[+] ‘Dits goet garnement ende fier,
Dit en droech noit knecht no bernier, [+]I, 3.
Noch oec onedel man mede.
Nu segt mi die waerhede,
Wanen dat u comen si;
Bi minen barde, liegdi mi,
Ghi dogtere omme rouwe ende seer,
Ic saelt noch weten, inne weet wanneer.’[2)]
Die knechte, die hen vervarden sere,
Seiden: ‘wi waren, here,

* Vs. 73 HS. suijn. Vs. 89 HS. dogthere. HS. en.

1) Vs. 61-76 Garin II, 241 sv. (Mone 233, 13-22):

Sus el palais est li cris enforciés
De ceus que Begues ot mors et destranchiés;
Li quens Fromons qui en la chanbre siet
La noise oï, s'en fust moult aïriés;
Il sailli sus, en eschapins chauciés:
‘Fis à putains!’ ce dist Fromons li viés
Quelle noise est que demenez si griés?
Dont vint cis pors, où est prins cis espiés?
Cest olifant en la main me bailliez.’

2) Vs. 77-90 Garin II, 242 (Mone 234, 23-31):

Il le regarde environ et en chief,
De deus viroles de fin or est liés;
La guiche en fu d'un vert paile prisié.
Ce dist Fromons: ‘Cis garnemens est chiers,
Tel n'en porta né garçons né breniers,
Ne malvais hons à son col ne l'pendié;
Où fu ce prins? gardez nel me niez;
Par ceste barbe sé vous le me celiez,
En autre tans les resaurois-je bien,
Si je l' savoie, *mult chier le conparriés*.

*
In ghene bosch varen jagen,
Daer wi voer ons staen saghen
Enen leckeren truwant,
Die daer hadde vor sine hant
Enen ever doet ghesteken.
Wi quamen daer ende woudent wreken,
Ende woudene u hebben bracht,
Maer hi hadde selke cracht,
Dat hire drie daer versloch
Metten spriete dien hi droch.'
Fromont seide doe, die grave:
'Wat daetdi vort daer ave?'
'Here', seidense, 'wi doetdenne daer,
Ende liettenne int bosch, dats waer,
Liggende, ende oec sine honde.'
Fromont seide: 'dats grote sonde.'[1)]
Fromont seide: 'dits groote scade.
Noch mochte comen wel die stade,
Dat hi mochte ghewroken wesen.
Ghaet, haeltene,' seide hi mettesen,
'Ende bringten hier; in derre nachte
Ic wille dat menne hier wachte
Ende doe alle sine behove:
Selc magt sijn, ic saels sijn drove,
Want edel man es recht dat si
Serech ende droeve, gheloves mi,
Alse andren edelen man messciet.
Ghaet, haelten mi, en lates niet.'

* Vs. 112 HS. h. mettensen.

1) Vs. 91-108 Garin II, 242 sv. (Mone 234, 32-42):

Et cil respondent: 'Nos le vous dirons bien.
Nos estions vostre forest serchier,
Si i trouvames un orguillou brenier,
Qu'ot un sanglé retenu à trois chiens.
En cest palais le vous ameniens,
Quant à ses poins ocist vo forestier;
Après ocist trois de vos chevaliers,
Nous l'ayons mort, nostres est li péchiés'.
'Qu'en avez fait?' ce dist Fromons li viés.
'Sire, en cest bois l'avonsmes nous laissié.'
Et dist Fromons: 'or est-ce grans pechiés.'

*

Si seiden: ‘Here, wi selent doen.’[1)]
Doe keerden si toten baroen
In den woude daer hi lach.
[+] Op ene bare, so men irst mach,
Leiden si den stouten man, [+]I, 4.
Ende vordene henen van dan
Te Lens wert ten grave Fromonde,
Ende hen volgeden die drie honde
Tote Lens in die zale.
Daer leiden si den ridder tale
Op ene tafle die daer lach,
Daer Fromont op tetene plach
Met sinen riddren en*de* sinen ghenoeten
Ten hoghen feesten ende ten groten.
Die honde ginghen om hem staen
Ende lecten sine wonden saen,
Sine hande ende sijn antscijn.[2)]
Scoenre man en mochte niet sijn
Dan die grave die daer lach,
Elken ontfarmes diene sach.

* Vs. 127 HS. Te. Vs. 127, 134 HS. then. Vs. 133 HS. en.

1) Vs. 109-121 Garin II, 243 (Mone 234, 43-52):

‘Alez, signor, jà est-il crestiens:
Jà l'averoient demanois loup mangié.
Alez i tost, cil aportez arrier:
Ilert à nuit à chandoiles gaitiés.
Et le matin l'enfuirons el mostier:
Frans hons de l'autre doient avoir pitié.’
Et cil respondent: ‘de gré et volentiers!’
Envis le font, mais ne l'ousent laissier.

2) Vs. 122-137 Garin II, 243 sv. (Mone, 234, 53-62):

En la foret sunt reparié arrier,
Sor une biere levent le chevalier,
Et après lui s'arouterent si chien.
De ci a Lens n'ost cure d'atargier;
Sor une table où Fromons suet mengier
A haute feste, quant léans sa cort tient,
Là ont couchié le baron droiturier.
Tout entor lui s'aroutèrent si chien,
Hulent et braient et mainent grant tempier,
Toutes ses plaies li corurent lichier.

*
Sijn lijf was claer ende wit.
- ‘Deus, wat ridder so was dit!’
Seiden riddren ende vrouwen,
Alle waren sijs in rouwen:
‘Het was scade dat hi hier quam,
Daer hi dus sinen ende nam.
Deus, hoe scone was sijn mont!’
Elc prisdene die daer stont;
‘Het es scade al te groet
Dat hi dus es bleven doet
Van onwerdeghe vule quadien.
Een edel man met sire pertien
Hadde*n* cume dorren bestaen.’[1)]
Mettien quam Fromont toe gegaen,
Ende besachene al te male
Vore ende achter alse wale.
Levende hadde hine ghesien,
Doet mochts hem te bat gescien
Hi herkindene bi eerre wonden,
Die hi selve tenen stonden
Hem gaf in danscijn den ridder fier
Vor Sinte Quintijns int vergier.
Tirst dat hine dus verkinde,
Daer hi stoet onder sijn gesinde[2)]....

* Vs. 151 Hs. Vor onwerdeghe vule q. Vs. 153 Hs. Hadde. Vs. 160 Hs. thenen. Vs. 162 Hs. fergier.

1) Vs. 138-153 Garin II, 244 (Mone 234, 64-72):

Diex ne fist home qui n'en préist pitié.
Véoir le vont baron et chevalier,
Et beles dames, *serjant et escuier*.
Dist l'uns à l'autre: ‘Com est grans et pléniers!
Com belle bouche et com cis nés li siet!
Or l'ont ocis glouton et pautonnier,
Jamais frans hons ne le voulust touchier:
Gentis hons fu, moult l'amoient si chien.’

2) Vs. 154-164 Garin II, 244 (Mone 234, 75-82):

Fromont li quens droit vers le cors en vient,
Il le regarde et devant et derrier;
Vif l'ot véu, mort le reconnut bien,
Par une plaie qui sor le vis li siet,
Que il méismes li ot fait d'un espié
Sor Saint-Quentin de desous le gravier.
Li bers le voit, n'i out que courécier,
Pasmés chaï entre *sa gent arier*.

*

Tweede fragment.
Begge's lijk.

Fromont beweent Begge:

+ ‘Ghi wart *die alre beste een*, +II, 1
Die noit ors *hevet bescreen*.
Haddi ghad *wapine an*,
U en hadde*n* .XL. *man*
Niet en bies *en connen gescaden*.
Mer neegi, *gi wart verra*den
Onder *die glottoene putertiere*.
Nu dat gi versciet so *scie*re,
Daeraf be*n ic in rouwe* groet.
Soe sere dert mi uwe doet,
Edel prince goedertieren,
Dat niemen en mochte *gevisieren*.’[1)]
Doe die claghe was gedaen,
Sende Fromont henen saen
Omme den *goeden* abt Letrijs
Van sinte Amans, dies sijt wijs.
Hi was neve sgraven Beggen,
Veertech riddren tere reggen
Brachte hi met hem te male,
Ende .XV. moneke alse wale.

* Vs. 165 HS. Ghi wart d..... Vs. 166 HS. Die noit ors..... Vs. 167 HS. Haddi ghad.....Vs. 168 HS. U en hadde .XL.... Vs. 169 Hs. Niet en bies in.....g.... Vs. 170 Hs. Mer neegi..w..rt v. den. Vs. 171 HS. Onder..... Vs. 172 HS. N.....gi versciet so s..iere. Vs. 173 HS. D....be..e. groet. Vs 176 HS. dat niemen en mochte guet obeir (*de twee laatste woorden slecht leesbaar.*) Vs. 179 goeden *ontbr.* HS.

1) VS. 138-153 Garin II, 248:

‘Tant mar i fustes, frans chevaliers gentis,
Li miudres princes qui ains béust de vin!
Sé vous fuissiez armés et fervestis,
N'en doutissiez, acertes, trente sis;
Mais li glouton vous orent si sorprins,
Il vous ont mort; certes, ce poise mi,
Car li damages en revenra sor mi.’

*

Tirst dat hi in die sale quam,
Ende hi die bare vernam,
Doe vragede hie den grave Fromonde:
'Wat dat ware datter stonde,
Ende die man, diere stont,
Waer hi doet ochte gewont?'[1)]
Fromont seide: 'In loechens niet,
Hets Begge die grave die gire siet,
Cnechte hebbene verslaghen
Om een swijn, dat si hem saghen
Hebben gevaen in ghenen woude.'
- 'Dat dert mi sere', seide Fromonde doude.
Doe die abt dat verstoet,
Wart hi herde swaer gemoet,
Ende seide te Fromonde mettesen:
'Wa*t* duvel, wat sal dit wesen?
Ghi hebt mijnen oem verslagen,
Nu sal men mi ane sien dragen
Die starke witte halseberchringe,
Ende laeten der ordenen heilege dinge,
Ende sal ontbieden mine mage[2)]'.

* Vs. 190 waer sie doet. Vs. 194 HS. suijn. Vs. 198 HS. suaer. Vs. 200 HS. War duvel..... *Na vs.* 205 *zijn in het hs. eenige regels verdwenen; slechts* uren, ue, here (?), ende, over, *zijn hier en daar leesbaar*.

1) Vs. 176-190 Garin II, 249:

Il ont mandé le bon abé Liétris;
De saint Amant en Puelle fu noris
Et si fu niés auf Loherenc Garin;
En sa compaigne chevaliers trente sis
Et quinze moines sacrés et bénéis.
Vint en la salle ou li barnages sist,
Où voit Fromont, si l' a à raison mis:
'Sire', dist il, vous m' avez mandé ci,
Ques hons est-ce qu' en celle bière gist?
Est-il malades ou navrés ou ocis?'

2) Vs. 191-205 Garin II, 249 sv:

Et dist Fromons: 'Ne vous en quiers mentir;
C'est li quens Begues dou chastel de Bélin.
Garçon l'ont mort dedens cel bois antif,
Por un sanglé que mar fuist-il norris!'
L'abes l'oi, à pou n'enrage vis:
'Qu'est-ce, déables, Fromons, que tu as dit?
Mes oncles ert dus Begues de Bélin:
Par les sains-Dieu, vous l'avez fait murdrir.
Or me verrez de moniage issir,
Le blanc haubert endosser et vestir,
Et manderai de mes riches amins'.....

*

.....[1)]

***Fromont verzoekt den abt hem niet te dooden*:**

[+] 'Gi sijt abt *tote* Sinte Amande,
Ende ic ben grave van den lande, [+]II, 2.
Die u mesdade, het soude mi deren,
Ende sou*di* met minen live weren.
Dies seldi en lettel dor mi doen:
Ghi selt den lichame van den baroen
Voeren den hertoghe Gerine saen,
Ende segt hem dat ic hebbe gevaen
In minen kerkeren die mordenaren
Die sgraven doet sculdech waren;
Die willic hem senden altemale,
Dat hire over rechte wale
Ende doese doeden ende ontliven,
Magic hiermet sijn vrient bliven.'[2)]
Dabt seide: 'dits goede tale,
Doet dit, soe mogdi noch wale
Genesen ende leven met vreden.'
Doe hief men op met haestechede

* Vs. 206 Hs.... e. Vs. 209 Hs. sou.

1) De hiaat luidt Garin II, 250:

'Aubri mon frère, et l'allemant Ouri,
Gautier d'Hanau, Huon de Cambresis,
Mes cosins sunt; ne sunt pas lons de ci;
N'i garirez, fis à putain', dist-il,
'De male mort vous feronmes morir.'
Fromons l'oï, moult grant paor l'en prist,
La chars li tremble et li sans li noirci:
- 'Ha! sires Abes, por l'amor Dieu merci!
Por saint Sepucre ne faites mie ensi!'

2) Vs. 206-219 Garin II, 250 sv:

'Vous estes abes et je quens del païs,
Qui vous forfait jà venez-vous à mi,
Et je vous fais de vos rentes joir;
N'est-il un seul qui riens vos ost tollir.
Portez-en, sire, le baron qui ci gist
De ci à Metz au Lohérenc Garin,
Et si li dites que je ai iceus prins
Qui ont le conte destranchié et ocis.
Si li rendrai del tot à son plaisir.

*
Den grave alsoe alse hi stoet,
Op twe mule sachte gaende ende goet.
Vier cnapen gingen daer mede,
Dine hilden in elke stede.[1)]
Vort seggic u van Begs maisnieden,
Die inden woude van hem scieden:
Si reden ten Valencen wert
Te Berargire haren wert.
Den nacht bleven si daer en trouwen,
Mer si en consten van groeten rouwen
En twinteken niet gheslapen,
Noch die riddren, noch die cnapen.[2)]
+ .....[3)]

+II, 3.

Berangier roemt Begge en zegt:
'Ond.....hire
Ende *wijs ende goedertieren*,
Hi gaf mi van de*n halse* sijn
Desen mantel sabelijn
Ende desen pels hermerijn.

* Vs. 225 HS. tue. HS.n goet. Vs. 228 HS. Wort. HS. naisnieden. *Na* vs. 235 *zijn* in HS. *eenige regels geheel onleesbaar of verdwenen*; *zie het oorspr. daarvan beneden Noot* 3). Vs. 236 v. zie blz. 12 Noot 1). Vs. 238 Hs. van de.....sijn.

1) Vs. 220-227 Garin II, 251:

Et dit li abes: 'Or avez-vous bien dit.
S'ensi le faites, dont porez vos garir.'
Sor une biere font le baron gésir,
Si le levèrent sor deus muls[a)] sarrasin
Quatre serjans i ot por le tenir.

2) Vs. 228-235 Garin II, 251:

Huimais dirons des chevaliers gentis
De la mainie dant Begon de Bélin,
Qui la nuit vinrent tot droit à Valentin,
Chiez lor bon oste dant Berengier le gris.
Si grant duel orent que ne porent dormir.

3) De hiaat Garin II, 251:

Moult regretèrent Begon le pallasin,
Car il ne sourent quel part il fu guenchis;
Plorirent et crient et gietent lor sopirs.
L'ostes les voit, moult grant pitié l'en print.
- 'Frans chevaliers', li ostes lor a dit,

*

Dies salic den grave fijn,
Semmi die goede sinte Amant!
Soeken al dor dit lant,
Tote daer ickene vinden can.'[1)]
Rygaut seide: 'So sitte dan
Stappans op, lieve here wert,
Sint gine mede te soeke gert.'
Ende si dadent sonder respijt,
Ende porden vore mettentijt,
Ende voeren van Valescijn
Rechte tote Chambelijn
Ten cloesterkine daer *men* plach
Gode in te diene nacht ende dach.
Die goede wert hi voir vore
Ende sach comen uter dore
Enen monec, dien vrageden si,
Ochte hi iet den grave vri
Daer vore hadde liden gesien?[2)]
Die monec bepeinsde hem mettien,
Daerna seide hi: 'ghi riddren fier,
Gistern avond so leet hi hier,
Ende jaghede een everswijn;

* Vs. 242 HS. Semi. Vs. 252 HS. Then. HS. *ontbr.* men. Vs. 253 HS. the. Vs. 262 HS. everswijn.

1) Vs. 236-244 Garin II 251:

'Moult est prodons dus Begues de Belin,
Larges, cortois, sages et bien apris.
Il me donna cest pélisson hermin
Et de son[a)] col cest mantel sebelin,
Je ne lairoie por tot l'or que Diex fist
Que je nel quiere à nuit o le matin.'

2) Vs. 245-258 Garin II, 251 sv:

'Ça montons tost', li dus Rigaus a dit,
Et il si firent, onques n'i ot respit
A mie nuit issent de Vallentin,
Ains ne finèrent dusques en Champbelin,
Un moniage où Diex estoit servis;
Devant en va dans Berengiers li gris,
Et vit un moine de sa chapelle issir,
Or l'en apelle, cortoisement li dist:
'Un chevalier éussiez véu ci?'

*

Oec waren die honden sijn
Som so mat, hi moestse voren.'[1)]
En luttel *rusten* si hem tier uren
Ende voeren vort daer naer.
Die goede monec voir mede daer,
Die horne setten si te monde.
[+] *Dies vernam hen te dier* stonde
Die grave Fromont, *die daar* reet, [+]II, 4.
Als hi van Lense quam gereet.
Hi voerde den lichame, dat ic *l*as,
Den abt riep hi, sijt seker das,
....., so seide hi:
'Ic hore hier, *gheloves* mi,
Comen *inne wete welke lie*de,
Maer het sij*n van Begs* maisniede,
Die haren here soeken varen,
Ic *wil*re en ghene twaren
Noch ontmoeten, noch oec sien;
Want lichte moechter af mescien,
Want erre liede vrome ende goede
Doen dicke in haren moede
Daer af compt toren ende pine;
Dies willic keren ende die mine:
Vort vort te Mes desen grave.'[2)]

* Vs. 265 HS. troesten. Vs. 269 HS. *slechts*: stonde. Vs. 270 HS. *slechts*: ke (?) reet. Vs. 271 HS. *slechts*: gereet. Vs. 272 HS. *slechts*: dat ic was. Vs. 273 HS. *slechts*: sijt seker das. Vs. 275 HS. *ontbr*. gheloves. Vs. 276 Hs. comen men wine.... de (*alles onduidelijk*). Vs. 277 Hs.... het si... g..... Vs. 279 Hs. ic v... en ghene tuaren.

1) Vs. 259-264 Garin II, 252:

Li moines l' ot, à porpenser se prist:
- 'Sire', dist-il, 'ne vous en quiers mentir,
Er soir au vespre en passa uns, par ci,
Gentilhoms fu, que son salut me fist.
Et si chasçoit un sanglé à estrif,
Mais tuit si chien estoient alentis'.

2) Vs. 265-286 Garin II, 252 sv:

Et li frans moines en la voie les mist;
Les cors as bouches commencent à tenir.
De Lens les ot Fromons li poestis,
Qui conduisoit le cors, ce m'est avis.
L'abé apele, si l'a à raison mis:
- 'J'entens ici ne sais quel gent venir,
De la mainie dant Begon de Bélin,
Je n'en quiers nul regarder ne véir.
Car gens iriés sunt tonjors esbahis;
Tost font tel chose, qui à mal reverti.
Portez-en, sire, le cors qui ici gist.'

*

Mettesen sciet Fromont ave,
Ende voir te Lens in sine stat,
Die hi dede vervesten bat,
Ende warneerde doe sijn lant;
Wat hi cranc ende tebroken vant
Dede hi vermaken altemale,
Want hi en was niet seker wale
Dies hi hadde recht harde groet,
Want om den grave, die doet
Lach, hadde hi menegen viant.
Daer af so porde al te hant
So groete orloghe, gheloeft mi das,
Dats Vrankerike te quader was[2].
Nu vert dabt siere straten,
Die Fromonde heft gelaten.
Soe verre reet hi dat hi vernam
Waer Begs maisniede quam.
Die wert heft den abt versien,
Ende heftene verkint mettien.
Den abt vragede hi tier stont:
'Here, es doet ochte gewont
Die man die ligt op die bare?
Gerne wistic wie hi ware.'
+ Die *abt* seide: 'da*t sal syn*:
Hets Begge, die goede palesijn, +III, 1.
Garijns broedere shertoghen,
Die rike es ende vermoghen,
In desen woude, *het*s scade groet,

* Vs. 286, 288 HS. the. Vs. 291, 299 HS. the. Vs. 307 HS. gevont. Vs. 31 abt. *ontbr.* HS. - HS. da. Vs. 314 HS.... s scade g.

2) Vs. 287-299 Garin II, 253:

L'abes s'entorne et Fromons s'en parti:
Tout maintenant en son chastel en vint.
Ferme les portes et les murs fit garnir;
N'est pas merveille sé Fromons doute si
Il a bon droit, qu'il a moult d'anemis.

*

Slogene Fromonts liede doet.'[1)]
Doe dat horde die maisniede,
En sagdi noit so droeve liede.
Dat kint Rigaut gegreep die bare
Met beiden handen, met groeten vare,
Ende helsede menech werf dat scrijn,
Hi ontecte den oem sijn,
Ende scoerde die hertene huit
Ende dat wassen cleet uit,
Ende sach al bloet den grave gheert,
Sijn ogen donker ende verkeert,
Sine arme bleec en*de* dien lichame,
Dat hem was herde ombequame.[2)]
'Ay oem', seit hi, 'dits quade mare,
Dat gí dus ligt in desen bare.
Ende wat peínsde hi die u versloch?
Hem bliven víande gnoch,
Ende den dag dat ic leve mede
En hebbense van mi pais no vrede'.
Ende die joncheren die mede waren,
Die daer hilden neven der baren,
Weenden herde bitterlike,
Want het soutse die grave rike
Riddren hebben gemaect al.

* Vs. 326 HS. en Vs. 329 *Zoo* HS. desen. Vs. 330 HS. peinde.

1) Vs. 300-315 Garin II, 253:

Devant chevauche dans Berengiers li gris,
Bien reconnu le bon abé Lietri,
Il li demande: 'Dont venez-vous ensi?
Li ques hons est-ce qu'en celle bière gist?'
Et cil respont: 'C'est Begues de Bélins,
Li Loherens, frères au duc Garin.
En la forêt Fromont le poestis
L'ont sa gent mort, destranchié et ocis.'

2) Vs. 316-327 Garin II, 253 sv:

Quant cil l'entendent, moult furent esbahis.
L'enfes Rigaus s'est à la bière mis,
Son oncle baise, entre ses bras le prist,
Il li descout le cuir de cerf bouli,
En droit les ieus li tranche le samis.
Il vit le duc en la biere gésir,
Les ieus tornés et tenebrous le vis,
Et les bras roides et le cors enfusci.

*
Si clageden sere haer mesval,
Si riepen: ‘wat selewí, caytive?
Ende wat selewi uwen goeden wive
Beatrisen segghen moghen,
Waer wi quite worden shertoghen?
Ende oec Hernase ende Gerine
Den tween sconen kindren sine?
Wine selen dorren te lande keren,
So sere selewise verseren.’
- ‘Gawise soeken,’ seide Rygaut,
‘Ende doen hen menech swar assaut,
Inne prise mijn leven niet .ij. sporen.’[1)]

De abt ontraadt dit:

+ .....
‘f....en oec f..... +III, 2.
....sijn.....
e.....[2)]
Dies sel*t ghi varen sekerlike*
Ende keren mitten like
Tote Garine tote Mes,
Ghi selt daer horen, gheloeft mi des,

* Vs. 345 HS. tueen. Vs. 349 HS. suar. Vs. 351-3 *zijn slechts hier en daar leesbaar*; *vooraf schijnen één of meer vss. verloren gegaan te zijn*.

1) Vs. 328-350 Garin II, 254:

‘Oncles’, dist il, ‘male nouvelle a ci!
Qui vous a mors il n'est pas mes amins.’
Et li dansel que Begues ont norris,
Et atendoient chevaliers les féist,
Moult se clamerent maleurons chaïtis:
Que ferons or? que pourrons devenir?
En nos païs n'oserons revertir.
Que dira ore vo moilliers Biatris,
Vo dui afant Hernandés et Gerins?’
Et dist Rigaus: ‘allons les assaillir;
Ne pris ma vie vaillant un angevin’!

2) Vs. 351-353 Garin II, 254:

‘Non ferez,’ sire, ‘dist li abes Lietris,
Riches hons est Fromons li poestis,
De grant linage, et enforciés d'amins’.

*
Ander niemare die g*hi ee*r
Selt horen, al es u therte seer.'
Rigaut seide: 'dit sal sijn'[1].
Dus reden si tote Valencijn,
Tot haren wert Berragiere.
Dat lijc ontcleden si scíere,
Ende settene in die meeste sale.
Daer quamen, dat wet wale,
Riddren, knapen en*de* vrouwen,
Die dat lijc wouden scouwen,
Ende dine clageden herde sere.
Men sette daer oec om den here
Stallichte van dieren werke.
Daar quamen papen ende clerke,
Die daer songhen die vigilien.[2]
Rigaut riep te selver wilen
Sinen wert Beragiere:
- 'Her wert', seit hi, 'gheleit mí scire
Den rechte wech te Cellijs,
Ic sal u gheven, des sijt wijs,
Mine cleeder die ic hebbe ane mi;
Ochte leit mi tote Crespi,
Ende neempt tehans die cleeder hier.'
- 'Gerne', seide her Berargier.
Doe saten si op alle beide,
Ende reden in die Gods gheleide.
Rigaut sciet van den andren daer,

* Vs. 358 HS. die g....r. Vs. 366 HS. en vrouwen. Vs. 373, 376 HS. the. Vs. 380 HS. the hans.

1) Vs. 354-360 Garin II, 254:

'Mais portons-en le cors que je vois ci
Tout droit à Mez au Loherenc Garin,
Là porons nos autre novelle oïr.'
Et dist Rigaus: 'Tot à vostre plaisir!'

2) Vs. 347-358 Garin II, 255.

A tant s' en tornent li franc home gentil,
Ens chiez lor oste vinrent à Valentin,
Sus en la salle font la biere venir,
Véoir la vont cil damoisiaus de pris,
Les belles dames qui ont simples le vis.
Dist l'une à l'autre: 'Diex! quel damage a ci!'
Grant luminaire ont entor lui esprins.

*
Ende reet met sinen wert, dats waer,
Ende reden dien nacht aldure,
Die wert leitdene wel ter cure.[1)]
+ .....
.....[2)] +III, 3.
Te Crespi kerde die wert weder,
Rigaut ne dranc no beette neder,
*Maer hi reet al*tenen doe
Se*re* tote Parijs toe.
Het was bedempt, doe hire quam,
Ende sijn ors was al lam,
Dat vorder niet en mochte gaen.
Tsiere herberghen beette hi saen.
Doe hi van den orse ginc,
Vielt onder den jongelinc.
Sijn wert sach*t* en*de* wart ververt,
Ende vragede hem wat hem dert,
Ende ware sijn here ware, die grave?
Rigaut seide: 'ic scieter ave,
In Loraine so es hi,
Ende hi hiet keren mi
Te lande wert, daer hi mi sinde.
Nu segt mi ochte ic hier vinde
Die wel gheraecte keiserinne?'
Die wert hi antwerde met sinne:
'Jagi here, bi mire trouwen,
Si was heden tonser Vrouwen

* Vs. 387 *Na dit* vs. *zijn een paar regels van het HS. weggevallen*, *waarvan het oorspronkelijke onder Noot* 2 *volgt*. Vs. 388.....wert weder. Vs. 389.....neder. Vs. 390.....enen doe. Vs. 391 se..tote Parijs toe. Vs. 398 HS. sach en. Vs. 404 HS. The. HS. sende.

1) Vs. 373-387 Garin II, 255:

Rigaus apelle son ostes, si li dist;
'Por Dieu! biaus ostes, entendez envers mi;
Conduisez-moi trestot droit à Crespi,
Je vous donrai ma robe que voici.'
- 'Sire,' dist l'oste, 'la vostre gran merci!'
Rigaus s' en enble, des autres est partis,
L'oste le guie au cler et au seri.

2) Vs. 388 sv. Garin II, 255:

Il passent Oise en un batel petit,
Passent le bois et la forest aussi.
Quant furent fors et fut passés midis, -

*

Te messen daer icse sach.'[1)]
Rigaut haeste hem wat hi mach,
Ende ginc te hove wert boude.
Omdat menne niet kennen en soude,
Hadde hi sinen capruin getogen
Tote verre over sijn oghen,
Ende ginc ter coninginnen na dat
In die camere daer si sat,
Ende groettese haestelike.
Doe verkindene die vrouwe rike,
Ende seide: 'sidi dit, Rigaudijn?
Waer es Begge, die here dijn?'
- 'Vrouwe', seit hi, 'sprect jegen mi,
Ic sal u segghen, waar hi si'.[2)]
Doe gingen si in ene camere saen,
[+] *Die vrouwe ginc* bes*iden* s*ta*en.
'Vrouwe', seit hi, 'dor Gode genade! [+]III, 4.
Dat *ic u* seggen sal in rade,

* Vs. 412 HS. the. Vs. 416 HS. ther. Vs. 425 HS.....g..e. bes .....s..en. Vs. 427 HS. *ontbr.* ic u.

1) Vs. 388-410 Garin II, 255 sv.:

L'oste retorne, si li montra Crespi.
Va s' en Rigaus ne but ne, ne dormi,
Ne finera si venra à Paris,
Où sejornoit la franche emperéris.
Nuis fut oscure comme Rigaus i vint,
Ses bons chevaus ne pot dou pas issir.
Il descendi chiez son oste Landri,
L'oste le voit, moult en fu esbahis:
- 'Sires Rigaus, d'où venez vous ensi?
Où est vos sires, dus Begues de Belin?'
- 'En Loheraine, o son frère Garin:
"Mais il m'envoie arrier en son païs.
Où est ma dame, la franche enpéreris?"
Et cil respont: "Je la vis, hui matin
A Notre Dame, où elle messe oï."'

2) Vs. 411-423 Garin II. 256:

Jusqu' à la salle ne fina, si i vint,
Por desconoistre ost son chaperon mis,
En une chanbre estoit l'empéreris,
Il la sallue com jà pourez oir
- 'Diex vos saut, dame, qui en la crois fu mis!'
Elle l'esgarde devant, enmi le vis,
Si li escrie: 'Es tu ci, Rigaudins?
Où est dus Begues, li sires de Bélin?'
- 'Dame', dist-il, 'jel vos arai tost dist.'

*
Moeti helen over al'.
Die vrouwe seide: 'Vrient, ic sal
Die *sake he*len, op dats es noet.'
Rigaut seide: 'Vrouwe, jaet groet:
Beg is doet, die here mijn,
Dies ic niet drovere en mach sijn,
Noch rouweger in ghere wisen,
Tybaut doetdene van den plankisen.'[1)]
Doe die vrouwe dat verstoet,
Wart si harde swaer gemoet,
Ende ware in onmacht gesegen,
En hadt gedaen Rigaut die degen,
Diese onthilt ende seide: 'Vrouwe,
Doer God en maect enghene rouwe,
Soe dats iemen werde geware!
Want eer weten die niemare
Selen onse doetviande,
Salicse in haren lande
Hebben gedaen pine groet,
Ende meneghen, hopic, hebben doet.
Maer vrouwe! mi sciede wonder:
Daer ic beten soude hieronder,
Doe viel mijn pert onder mi,
Van pinen wanic wel dat si.'
Die vrouwe seide: 'en sal niet scaden,
Een beter salic u beraden.'[2)]

* Vs. 430 HS. Die....elen. Vs. 437 HS. suaer. Vs. 440 HS. vrouwen. Vs. 441 HS. maecte. Vs. 443 HS. eert.

1) Vs. 424-435 Garin II, 256:

'Dame', dist il: 'entendez envers mi:
Ne dites mot de ce que je vos di,
Ains le celez, por Dieu qui ne menti.'
Et dist la dame: 'Volentiers, biaus amins.'
Et dist Rigaus: 'Mes sires est ocis,
Li riches princes qui souef me norri!'

2) Vs. 436-453 Garin II, 256 vs:

La dame l'ot, tous li sans li frémi,
Une grant piece ala que mot ne dist,
Ça fust chéue quant Rigaut la retint,
Et dist Rigaus: 'Dame, por Dieu merci,
Ne faites noise, né senblance, né cri,
Que ne le sachent le grant né li petit;
Ains que le sachent mi mortel anemin,
Les cuis-je faire coureçous et mariz.
Mais grant merveille or en droit m'en avint,
Que desous moi mes chevaus mort chaï".
- 'Ne vous chaut niés', ce dist l'emperéris,
'Vous le raurez gros et grant et forni.'

*
Si riep haren capellaen,
Ende hiet hem halen saen
Hare goede ors arabi,
Dat haer gaf dabt van Lengi.
Die capellaen deet eer iet lanc,
Rigaut seits hare groten danc,
Rigaut seide: 'bi Gode, vrouwe!
Ic hebbe ghad so groten rouwe,
Dat ic in twen dagen lanc
Noch en at noch en dranc,
Noch en sliep oec en twint.'
Die vrouwe seide: 'lieve kint'[1)]....

Derde fragment.
Begge's familie en vrienden. Gerbert de zoon van Garijn.

Garijn, Begge's broeder, spreekt tot de te Metz verzamelde vrienden:

[+] 'Ghi heren', seit hi, 'verstaet mi:
Begge, die hertoghe vri, [+]IV, 1.
Was in Fromonts wout geslagen,
Om een swijn dat hi ginc jagen,
Van Fromonts vrienden ende maghen,
Dat ic ewelike mach claghen.
Nu was hier Fromont tenen daghe
Ende sine vriende ende sine maghe.
Die d*ach* over niet teginc.

* Vs. 462 HS. tuen. Vs. 463 HS. hat. Vs. 472. HS. thenen. Vs. 474 HS. Die doe over niet the ginc.

1) Vs. 454-465 Garin, II 257:

Elle en appelle son chanberlain David:
- 'Donnez Rigaut cel destrier arrabi,
Que me donna li abes de Clugni,
Et vous comant que soiez avoc li.'
Et dist Rigaut: 'Dame, vostre merci!
Il a deus nuis, dame, que ne dormi,
Né ne manjai, tant ai le cuer marri.'
'Si mangerez', dit la dame, 'un petit.'

*

Nu hebbewi vor den coninc
Pippine enen andren ghenomen,
Daer willic met minen vrienden comen.
Ic ducht vergaen sal qualike,
Want die Bordeloise sijn rike,
Doch en moghense hem onthouden niet.
Ic wille Gierberte, dien gi hier siet,
Ridder maken, raetdijt mi,
Merghen vroech, ende so mach hi
Mi hulpen mine veede dragen
Met minen vrienden, met mine magen'.[1)]
Doe seide die hertoghe Auberi:
'Het ees te doene, dat dunke mi,
Mer sentene Pippine den coninc,
Dat hi make den jongelinc
Ridder ende wapene gheve:
Hi saelt wel doen, hi es sijn neve.'
Garijn seide: 'danne mach niet sijn,
Ic duchte dat die sone mijn
Soude werden onderweghen

* Vs. 485 *Zoo* HS. met mine magen. Vs. 487 HS. the. Vs. 488 HS. settene.

1) Vs. 466-485 Garin III, 15 sv.

'Entendez-moi, Seignor', ce dit Garins;
'Savez por coi je vos ai mandés ci;
Mors est dus Begues, Dex li face merci!
C'estoit li miaudres de trestos vos amis;
Les jenz Fromont le nos ont fait morir
Por un sangler qu'en la forest ocist.
Por acorder on est venus a mi;
Li jors failli, un autre en avons pris,
Tant que soiens en la cort a Pariz.
Devant le roi, véant l'empereris;
Est créanté, et li jors est assis.
Por ce vos voil acointier et garnir,
Car je ne sai qué il puet avenir;
Li miens corajes le me raconte et dit,
Que li lignajes Fromont le postéif
Ne porra mie endurer ne sofrir,
De nostre guerre soit acordance et fins.
Adober voil l'enfant Gerbert mon fil;
Si m'aidera ma guerre a maintenir.'

*

‘Van sinen vianden versleghen.’[1)]
Doe seide Ouri die Aelman:
‘Oem, daer en vrucht niet an;
Ghi selt hier u lant bewaren,
Ende ic sal met minen neve varen
Met vele riddren gewapent wel.
Ende vielt oec vor den coninc el
Dan al goet van Fromonts maghen,
Si souden hen van ons versaghen;
Ontmoettewi se oec onderwegen,
Wi souden hen comen jeghen
Ende bestridense in der straten,
[+] Wi en souden ons niet verdrucken laten.’
Garijn seide: ‘ghi segt wale, [+]IV, 2.
Nu bereit u altemale,
Ende vart met hem enweghe,
God gheve u ghelucke ende sege!’[2)]
Garijn dede met hen vuren
Gout ende zilver te dier uren,
Viftien someren gheladen.
Si voeren enwech met goeden staden,
Ende porden eens maensdags vroech.
Si hadden so wel haer gevoch,
Dat si tsavonts *te* Chalon quamen,
Daer si haer herberghe namen

* Vs. 513 HS. the. Vs. 518 te *ontbr.* HS.

1) 486-495 Garin III, 16:

‘C'est biens à faire’, dist li Borgoins Aubris;
‘Envoiez-le l'emperéor Pepin
Il faira bien adober le meschin,
Ses parens est et ses germains cosins’.
- ‘Ja ne fairai, biax niés, ce dit Garins,
[Fromons est fex et trestuit s'ami,
Girbers est jens, onques plus bel ne vi,]
Si doteroie qué il ne fust ocis.’

2) Vs. 496-511 Garin III, 17:

‘N'en parlez mie’, dist l'Alemans Orris,
‘Vos remanroiz por la vile garnir,
Et nos irons tuit apres mon cosin;
Ensemble o nos de chevaliers set-vint
A beles armes et a destriers de priz.
Se troviens la jent Frommont enqui,
Il ne seroient si osé ne hardi
Qué il osassent nostre jent envaïr.’
Et dit li dus: ‘Biax niés, bien avez dit.’

*

Metten biscop, Garijns oem,
Die daer wale hens nam goem.
Smargens doe si souden riden
Ende bereet waren [waren] hare rossiden,
Bat die bisscop hen, hare wert,
Wanneer si keerden te lande wert,
Dat si weder aldaer quamen
Ende sire provenden namen.
Si ghelovedent onder hen lieden.[1)]
Mettesen worden si henen scieden,
Ende varen haren wech *e*nweghe,
God die gheve hen ere ende seghe!
Soe langhe redense, dies sijt wijs,
Dat si quamen te Parijs.
Si name hare herberghen in die stat,
Ende die mare quam na dat
Vor den coninc Pippine
Ende vore die coninginne fine,
Dat daer quame in de stat ghevaren
Gherart van Ludeke twaren,
Ende die Aleman Ouri,
Ende die Borghenioen Auberi,
Ende Hughe van Camerike, die getrouwe,
Ende Wouter van Henegouwe
Met x.m. riddren coene,
Ende brachte Gierbeerte, Garijns sone,
Die riddre gerne werden soude,

* Vs. 522 HS. smargen. Vs. 525, 533 HS the. Vs. 530 HS. onweghe. Vs. 534 *Zoo* HS. name Vs. 538 *Zoo* HS. quame. Vs. 339 HS. tuaren. Vs. 545 *Zoo* HS: brachte.

1) Vs. 512-528 Garin III, 17:

D'or et d'argent fait chargier trois roncins.
De Mez se partent a un lundi matin,
Jusqu' a Chalons ne prennent onques fin;
La nuit hesbergent chiés lor oncle Henri,
Qui de buen cuer loiaument les servi
Il lor pria et docement lor dist:
'Biax niés Girbers, revenez-en par ci;
Begues li dus ja m'aimoit-il or si.'
Et cil respont: 'Sire, vostre merci!
Nos revenrons, puisqu' il vos plaist ainsi.'

*

Wart dat die coninc woude.[1)]

[+] Die coninginne seide: 'willecome
Moete sijn mijn neve vrome! [+]IV, 3.
Bringet mi laken van samite
Ende cleder met groten vlite,
Die willic gheven mine neve,
In dien dat hem God ere geve;
Die coninc hoede hem wale dat hi recht
Doe minen neve den cnecht
Ende voldoe sine begheren.'
'Vrouwe', seide Peppijn, 'inne saels niet weren.'[2)]
Hierrenbinnen quam in gevaren
Gierbert ende die met hem waren,
Ende groetten den keiser Peppine
Ende alle die baroene sine.
'Here', seit hi, 'mi sent hier
Mijn vader, die hertoghe fier,
Ende ontbiet u, here, dat
Dat gi mi al hier ter stat
Riddre maect om sine minne,

* Vs. 552 *Zoo* HS: mine.

1) Vs. 529-547 Garin III, 17 sv:

Il s'entornerent droitement au matin,
[Parmi Pontiz acoillent lor chemin;]
Ainz ne finerent si vinrent [a Senliz,
Et puis d'iloc sont venu] a Pariz,
O li ostel par la vile sont priz,
[Tuit li meillor que l'an i pot choisir].
Et la novelle en-vint au roi Pepin,
Et la réine au jent corz seignori,
Qué iqui vient li Alemans Orris,
Gautiers d'Hainaut, Hues do Cambresil,
Girars do Liege et li Borgoins Aubris.
O ax amenent Girbert, le fil Garin,
Qui chevaliers vialt estre le matin.

2) Vs. 548-557 Garin III, 18:

Dist la reine: 'Bien puissent-il venir!
De ma partie aura dras de samit,
Les beles armes et les destriers de priz;
Ce ge donrai a Girbert mon cosin,
Bien gart li rois qu'il faira endroit li!'
- 'Je fairai bien, dame', ce dist Pepins.

*
Ochte merghen ten beginne,
Ende gheft mi wapene ende pert,
Heerlec sende hi *mi* herwert.'
Die keiser seide: 'dat sal sijn
Merghen gedaen, neve mijn.'[1)]
Mettien hine in sinen arme geprant,
Ende custene an sinen mont te hant
Vriendelike, ende mettien
Heft Gierberte die coninginne versien,
Ende liep te hare haestelike,
Ende groette die vrouwe rike,
Daerna soe sede hi: 'Vrouwe mijn,
U ontbiet mijn vader Garijn
Bi mi v.c. God houden'.
Die vrouwe seide: 'onvergouden
En moet hem God nemer laten,
Hi en moet hem gheven te baten.
Nu segt mi, neve, wat hi doet,
Ende Aalys, die vrouwe goet,
Dijn moeder, die vrouwe vroede?'
Tkint seide: 'si sijn met goede,
Ende met hen es, dies sijt wijs,
[+] Mijn moye, die scone Beatrijs,
Die drovet utermaten sere [+]IV, 4.
Om Begge, den stouten here.'
Die keiserinne seide echt:
'Twaren, neve, si heft recht

* Vs. 567 HS. then. Vs. 569 HS. Heerlec sende hi herwert. Vs. 573 HS. the hant. Vs. 576 HS. the. Vs. 580 HS. God houden. Vs. 593 HS. Tuaren.

1) Vs. 558-571 Garin 18 sv.:

Descendu sont li comte et revesti.

Devant le roi vint li dus Auberis,
Par la main tint Girbert, le fil Garin;
O voit le roi, si l'a a raison mis:
'Drois empereres, Dex vos puist benéir
A vos m'envoie li Loherens Garins,
Et si vos mande com a son bon ami,
Donez les armes a Girbert le jentil,
Si haltement que li dus vos mercit;
Par grant chierté le vos envoie ci:
Car bien trovast, chevalier en féist,'
Et dist li rois: 'A bien puist-il venir!
Je l' doi bien faire, car il est mes cosins.'

*
Dat sire drove omme si,
So ben ic oec, gheloves mi.'[1)]
Die keiser riep Gierbeert dat kint,
Ende heft om dander gesint,
Om den Borghenioene Aubrine.
Die vrouwe hadde Hernaude ende Gerine,
Ende cussese herde menechfout,
Want si en waren niet out.
Die coninc hiet den Borghenioen,
Dat hi soude baden doen
Gierberte den nuwen man:
'Hi soude hem gheven dan
Bont ende grau ende hermeryn.'
Die hertoghe seide: 'dat sal sijn'.[2)]
Dus sijn *si* van den coninc gesceeden,
Ende gingen daer benedé
In haer herberghen, daer si daden
Cupen setten ende ginghen baden.
Girbeert hadde ene cupe allene,
Die ne was niet groet, want hi was clene.
Banderside so baetden wel
Vierwerf . xx . joncheren snel,
Die riddren mede worden gedaen.
Die coninginne sende hem saen

* Vs. 605 HS. hi so sude. Vs. 608 si *ontbr* HS. Vs. 610 *Zoo* HS: benede. Vs. 611 HS. herberghergen.

1) Vs. 572-595 Garin III, 19 sv:

Il le baisa, entre ses bras le prist.
L'enfes Girbers vint a l'empereriz:
'Dame', dist-il, 'Dex vos puist benéir!
Saluz vos mande li miens peres Garins.'
Et dit la dame: 'Bien aiez-vos, amis!
Et vostre mere, que fait-ele Aelis?'
'- Tote est haitiée, la dame Deu merci!
Avoc lui est ma tante Biatris;
Moult a grant duel, ne se puet esbaudir.'
'- Elle a grant droit', ce dit l'empereris.

2) Vs. 596-607 Garin III, 20;

Li rois apele Girbert, *le fil Garin*,
Et la reine tint Hernaut et Gerin;
Elle lor bese les boches et les vis.
Li rois commande le Borgoing Auberi:
'Faites beignier Girbert, le fil Garin;
Puis li donrons et le vair et le griz.'

*
Mantel ende cleeder diere,
Ghemaect na edele maniere,
Si sende hem orse ende rossiden.
Die coninc sende hem oec tien tiden
Bont ende grau al die ghelike,
Ende orse bereit rikelike;
Groet prosent, dat es waer
Gaf die coninc Gierbeerte daer,
Ende die coninginne mede.[1)]
Nu hort wat dat Gierbeert dede:
Hi sat op, ende sine joncheren,
Ende reet te hove wert met eren,
[+] Daer hi wel was ontfaen.
Daerna gingen die heren dwaen, [+]V, 1.
Ende gingen ten taflen eten.
Na den etene, wildijt weten,
Sijn die heren opgestaen,
Ende sijn te vespren gegaen
In die kerke tonser Vrouwen,
Die si baden met trouwen,
Dat sise hoeden moete ende beverden
Die daer riddren wouden werden.[2)]

* Vs. 619 HS. the. Vs. 631 HS. duaen. Vs. 632 HS. then.

1) Vs. 508-626 Garin III, 20 sv:

Li bain son chalt; Girbers a l' ostel vint,
En la cuve entre, mais il i fu petit.
Es autres cuves damoisel quatre-vint,
Et l' empereres de tos chevaliers fist,
Por l'amor grant qué il ot a Garin;
Et la réine, fill{problem} roi Thierri,
Lor envoia et le vair et le griz.
A chascun done si come a lui avint;
Girbert envoie un molt riche samit,
De panpelune et d' or estoit repris;
Quatre mars d' or costa li sebelins.
Li empereres, qui France a a tenir.
Lor envoia les bons chevax de priz,
Et les somiers, palefrois et roncins.

2) Vs. 627-639 Garin III, 21.

Li donzel montent, si ont les chevax pris.
Grans fu la rote qui el palaiz en-vint.
Il descendirent des destriers arrabis;
[Quatre-vint furent sanz Gilbert le jentil.
Li rois se dresce, entre ses bras le prist,
Si li baisa et la boche et le viz].
L' eve demandent, au mangier sont assis;
Quant ont mangié, et béu a loisir,
En la chapele l'emperéor Pepin
Oent les vespres avoc l'empereriz.
A Nostre-Dame li enfes Girbers vint.
Li chevalier novel voillent iqui.

*

Die nacht waecten si alle daer
Vor onser Vrouwen outaer,
Tote smargens dat die dach ontspranc
Ende die bisscop misse sanc.
Doe die misse was gedaen,[1)]
Quam die coninc vort gegaen,
Ende gorde Gierbeerte sijn swert,
Ende hieten wesen onververt,
Ende gaf hem den halslach mede,
Daerna hijt al den andren dede.
Ende doe si ridder ghemaect waren,
Wouden si te hove varen,
Daer si wel waren ontfaen.[2)]
Na den etene saten si saen
Op, ende reden uit borderen[3)].
Daer was ghesien van bachelleren
Scone ghemoet ende scone gestreden.
Deus! wat wartere afgereden

* Vs. 646 HS. suert. Vs. 651. HS. the.

1) Vs. 640-644 Garin III in MS. Ars. B.L. no. 181 (bij Vietor N), volgens Du Meril p. LXXII:

La nuit villerent a l'autel saint Denis
Jusqu 'au demain que li jors esclarci.
Messe leur chante uns evesque gentilz.

2) Vs, 645-652 Garin III, 21:

Li rois se drece, entre ses bras le prist,
Si li baisa et la boche et le viz,
Caint li l'espee et chevalier en fist,
El por s' amor trestoz les quatre vint.

(In 't Fransch. van Du M. is de beschrijving eenigszins anders dan in 't Nederl., en heeft de ridderslag ook reeds den vorigen dag vóór het diner, vs. 632, plaats gehad).

3) Quant ont mangié, as chevax se sont miz,
Por béorder sont issu de Paris.

*

Ende geworpen onder voet.[1)]
Mer bovenal so wasser goet
Gierbeert die jonghe hertoghe,
God moet hem gheven dat hem doeghe![2)]
Die coninginne merctene wel.[3)]
Mettesen so sciet dat spel,
Ende keerden ter herberghen toe.
Deus, wijn ontboet men daertoe,
Die men gaf willechlike.
Doe saten up die heren rike,
Ende voiren te hove wart,
Daer ginc men eten ongespart.
Die coninc nam den jonghen hertoge
margin Ende dedene bi hem sitten hoghe[4)].
Ende doe dat eten was gedaen,
Nam Gierbert orlof saen
An den coninc, sinen here,
Ende seide: 'hets tijt dat ic kere,
Here, te minen vader nu,
Uwen orlof biddic u,
Want mergen vroech willic varen.'
Die coninc hi antwerde twaren:
'Neve, God moet u gheleiden!

* Vs. 664. HS. ther. Vs. 665 *Zoo* HS. Deus wijn. *Schuilt hier:* Deelwijn, *of iets anders?* Vs. 668, 676 HS. the.

1) Vs. 655-658 Garin III, 23 (anders):

Béordé ont sanz noise et sanz estri.

2) Vs. 659-661 Garin III, 23 (eenigszins anders):

Quant Girbers point et vers Francois ganchist,
L'escu au col et la lance el poing tint,
Bien est a viz que il ainsi naquist.

3) Vs. 648 Garin III, 23:

Forment l'esgarde la franche empereris,
Car il fubiax, corto is et bien apris,
Et a la dame molt tres duremet sist.

margin V, 2.

4) Vs. 663-671 Garin III, 23:

Lichaus engraigne, et li Borgoins Aubris
A voiz escrie: 'Alons-nos en, amis!'
As ostex viénent, si demandent le vin.
La véissiez maint damoisel venir,
Qui henas portent et d'argent et d'or fus.
Girbers semont l'emperéor Pepin.

*
Hoe, en wildi niet langer beiden?'
- 'Here', seit hi, 'nenic niet.'
Ende daer hi van den coninc sciet,
Helsedine te meneger stont,
Ende custene ane sinen mont,
Ende bevalne onser Vrouwen.
Daerna ginc Gierbeert en trouwen
In die camere ter coninginnen,
Die sijns was blide in allen sinnen,
Ende custene te meneger stont
Sine liere ende sinen mont.[1)]
Si seide: 'Neve, hort na mi,
Mijn herte, mijn sin so sidi;
Mint uwe vriende, radic u,
Ende vort biddic u nu:
Sijt getrouwe uwen neven,
Die jammerlec verweest sijn bleven,
Si ghelicken altemale
Van gedaenten Begge wale.
Deus, hoe blide hadde hi gesijn,
Hadde hi u, lieve neve mijn,
In dese ordene ghesien!
Mer dat en mochte niet gescien.
Peinst dat ghine vreken selt,
God gheefs u macht ende gewelt!'
'Amen!' seide Gierbeert die jonghe,
'Merghen, vrouwe, alsic ontspronge,
Soudic gherne thuswert keren.
God moet u houden in ure eren
Ende in ure gesontheiden!'[2)]

* Vs. 684-690 HS. the. Vs. 688 HS. ther. Vs. 706. HS. Ammen.

1) Vs. 672-691 Garin III, 24:

> Girbers parole au riche roi Pepin:
> 'Sire', fait-il, j'en irai le matin.'
> Et dit li rois: 'Adeu, sire cosin.'
> Vint en la chambre o la réine gist,
> Ele se drece, entre ses bras le prist,
> Puis li baisa et la boche et lo viz.

2) Vs. 602-710 Garid III, 24:

> 'Sire Gerbers, mes cuers et mes amis,
> Por Deu vos pri, pensez de vos cosins,
> *Begon resamblent des boches et des vis*,
> Liés fust lor peres, sé il ores vesquist!'
> Et dit Girbers: 'J' en irai le matin.'

*
- ‘Vrient, God moet u gheleiden!’
+ Seide die coninginne wijs,
‘God ende die goede sinte Danijs, +V, 3.
Moet u gheleiden waer gi vart!
Ic sal u gheven een scone part,
Ende .CCC. marc ghuldijn
Ture welvart, neve mijn.’
Gierbeert seits hare groten danc.
Daerna over niet lanc
Sciet hi uter cameren daer.[1)]
Die coninginne riep daer naer
Hernaude ende Gerine,
Ende seide: ‘Hort, lieve neven mine,
Sijt ghedinstech ende wert cone,
Twaren, dies hebdi te doene,’
Dit seide si met wenenden ogen,
‘Si moeste hare vrientscap togen.’
Die kinder seiden allebeide:
‘Si souden doen dat si seide,
Wouts hen onnen God onse here.’
Doe sciedense van hare wenende sere
Ende bevalense onser Vrouwen.
Die coninginne bleef met rouwen
Dor die doet van den grave Beggen.[2)]
Nu willic u vort van Gierbeerte seggen,
Die te sire herbergen ginc.

* Vs. 717 HS. Thure. Vs. 725 HS. Tuaren. Vs. 727 *Zoo* HS.: moeste. Vs. 736 HS. the.

1) Vs. 711-720 Garin III, 24:

> Dit la réine: ‘Jhésus, qui ne menti,
> Soit de vos garde, et li Saíns-Esperis!
> Je vos donrai un bon destrier de priz,
> Et trois cens mars que d'argent que d'or fin;
> [Et cest anel vos donrai-gé aussi;
> Quant le verroiz, menberra-vos de mi.
> Saluez moi vostre pere Garin’.]
> ‘Volantiers, dame’, li enfes respondi.
> Atant le baise; de la chambre parti.

2) Vs. 721-734 Garin III, 24 sv.

> La dame apele et Hernaut et Gerin:
> ‘Enfant’, dit-ele, or pensez do servir.’
> - ‘Si ferons-nos, dame’, ce dit Gerins.
> Plorant remest la franche empereris.

*
Smergens porde die jongelinc
Ende sine gheselscap altemale.
Hi hadde VII.XX. wale
Riddre in sijn gheverde,
Die saten alle op haer perde,
Ende keerden weder te lande.
Om dat si hadden vele viande,
Hadden si hen wapenen doen.
Dus reden si tote Chaloen
Ten biscop, diese wel ontvinc,
Ende blide was van den jongelinc.[1)]
Van desen willic u laten staen,
Ende wil u vort doen verstaen
Van Bernaert van Naisel
Ende van den biscop alsoe wel
Van Verdun Lanceline,
[+] Die vernomen hadden dat te Peppine
Gierbeert ware te Parijs. [+]V, 4.
Si ontboden, dies sijt wijs,
Hare vriende ende hare maghe,
Soe dat sire hadden tenen dage
Vergadert tien dusen wel.
Doe dede Bernaert van Naisel
Die straten wachten ende beleggen,
Ende sweren diere ende seggen:
‘Mogense Gierbeerte bevaen,
Si selen hem sijn hooft afslaen
Ende Beggen kindren mede;’

* Vs. 739 HS. VII. XX riddre wale. Vs. 742 HS. the. Vs. 754 HS. the. Vs. 761. HS. Sueren.

1) Vs. 735-747 Garin III, 25:

Hernaus s'entorne, entre lui et Gerin.
A l'ostel vint Girbers, li fils Garin.
La nuit sejornent et 's en vont au matin.
Girbers enmene de chevaliers set-vint,
N' i a celui qui n'ait halberc vesti
Por lui garder, car molt ot anemis.
Par lor journées, si com la chancons dit
Jusqu'a Chalons ne prenent onques fin.
Il se hesbergent chiés l'evesque Henri,
Il fu lor oncles, et volantiers les vit.

*

Dit was nochtan binnen ghelede.[1)]
Dus mach Gierbeert sijn in sorgen,
Mer dien God wille borgen,
Hi ontgeet den lieden wel.
Een messelgier die was snel,
Hi ginc vaste te Chaloen toe,
Ende savonts quam hire doe,
Doe die heren sliepen al.
Hi liep vort sonder gescal
Te biscops cameren heimelike
Ende clopte lijslike.
Die biscop seide: 'wie bestu,
Die daer vore cloppes nu?'[2)]
- 'Here', seit hi, 'dies sijt wijs,
Ic ben gheboren van Parijs,
En*de* ben een messelgier,
Van Verduin comic hier
Ende segge u dat gegadert sijn
Bernaert van Naisel ende Lancelijn,
Ende hebben belegt die straten
Met vele lieden utermaten,
Ende sweren: mogen sine gevaen
Gierberte, si selen hem afslaen
Thoeft, ende oec den neven, sine,

* Vs. 770 HS. the. Vs. 777 HS. Te. Vs. 780 HS. En. Vs. 786. HS. sueren.

1) Vs. 748-765 Garin III, 25 vs:

Huimais dirons de Bernart do Naisil
Et do Verdun l'eveque Lancelin,
Qui le convine de Girbert ont oï;
Qu' alés en-est a la cort a Pariz,
Il ont mandé et parens et amis,
Tant en assemblent qu'il furent quatre mil,
Tos les larrs et les vax font tentir.
De totes parts vont gaiter les chemins,
Girbert menacent de la teste a tolir.

2) Vs. 766-777 Garin III, 26:

Se par la passe, mors est et desconfis,
Mes qui Dex vialt salver et garantir,
Ja par nul home ne sera entrepris.
Uns messagiers a Chaalons en-vint
La ou gisoit li evesques Henris,
Entre en sa chambre et vint devant son lit.
Il li demande 'qui est-tu, biax amis?'

Hernaude ende Gerine.'
Doe die biscop dat verstoet,
Wart hi drove in sinen moet,
Hi stont op ende ginc in de sale,
Daer die heren altemale[1)]....

1) Vs. 778-793 Garin III, 26:

'Messagiers sui, si fu nés a Pariz:
Asemblé a l'evesques Lancelins
Bien quatre mil de chevaliers de priz.
Trestuit menacent Girbert, lo fil Garin,
Se par la passe, retenus est et pris.'
L'evesques l'ot, a po n'enrage vis.
[En son doz vest un pelicon de griz]
Vint en la sale o li barnages gist.

*

Roman der Lorreinen.
II.
Tweede boek, tweede partie.
(Vervolg van *de Lorreinen*, uitg. Dr. Jonckbloet, Fr. I-V.)

Het zesde fragment.

Garijn zegt:

+ ‘Ic woude desen kinde geven,
Want hets een van onsen neven, +R°. b.
Tlant al hier van Baioen,
Het sal teer onsen wille doen.
Sine vordren hebbent, weet wale,
Lange verdient te menegen male,
Ende Rigaudijn sijn vader mede.’
Ritsaert andworde daer ter stede:
‘Here, dat gire mede doet,
Dat lovic wel, het dunct mi goet,
Ende wils hem harde wale onnen.’
Van bliscapen doe der moeder ronnen
Over die ogen die tranen heet,
Om dat si die waerheit weet,
Dat weder dat lant van Baioen,
Dat verloren hadde Gelloen,
Weder comen es te rechte
Ane Robbrechts van Meilaens geslachte.
Dus heeft die vrouwe grote joie
Om dat hare noch te vernoie
Ende te lede *com*en sal.
Orlof namen die heren al;

* Vs. 21 HS... en

*
Ende manscap dede Rigaudijn
Aldaer vor den sone sijn,
Ende seide dat hi in haren orbore
Altoes woude wesen vore.
In Gasscoengen quamen die heren,
Daer si waren ontfaen met eren
Van den heren van den lande,
Die hem ere daden menegerande.
Daer bleef dagende here Yoen,
Maar Garijn nam orlof doen
Ende Gyrbert die sone sijn.
Dus voer wech die hertoge Garijn
Te Nerboene, daer hi vant
Aymerine, den stouten seriant,
Ende Ermengarden, geloeft das,
Die sher Garijns dochter was,
Ende hare sonen alle sevene,
Dien allen wel luste te levene.
Willeken, dat weet vorwaer,
Was die meeste geprijsde daer
Van den ouder vader sijn, -
So was die jonge Aymerijn.
Die kindre heefti gecust al,
Te Gode hise daerna beval,
Ende es te lande wert gekeert,
Hi ende sijn sone Gyrbeert.
Te Medeborch quamen si doe,
Daer si waren ontfaen doe
Harde wale, geloves mi,
Van Alisen, der vrouwen vri,
Ende Garijn custe Wanfreiden 't kint,
Dat hi van goeder herten mint.
Dus bleven die heren daer,
Maar onlange hadden si peis daernaer,
Want Gelloen, dat quade broet,
Dat noit en dachte ere no goet,
Heeft gesent wech daerna
In die stat Telac Agulta
+ Om beide die heidene sonen sijn
Beligande ende Marcirijn,
Die hem gaderden harde sere

+R^{o}. c.

* Vs. 38 HS. sher Garijns suster (*in margine* dochter).

+

Met menegen heidenen here,
Ende *voeren* met scepe wel bewaert
So si eerst mochten te Spaengen waert.
Vort so hadde die grave Gelloen
Tote in Grieken senden doen
Om sine sonen alle beide,
Fromondine ende Hardreide.
Oec beval hi Yrenen hoge
Datsi op Siten orloge,
Want Yoen noch Ritsaert
En comen nemmermeer derwaert.
Dus *ruurde* die verradre quaet
Waer hi mach strijt ende verraet;
Maer wat hi dede noit te quade,
Dat en was en gene scade
Jegen die quatheid die hi nu rurt,
Ende daer hi selve in tlijf verbuurt.
Jammer groet *ende* verdriet
Es van deser veede dicken gesciet,
Want Gelloen es fel ende quaet,
So eest oec al dat hem bestaet,
Ende ic wane oec dat quaet al
Wert datter ave comen sal:
Hi heeft nu geruert een leet,
Daer sere bi die crone tegeet,
Entie geslachten in beiden siden.
Al en sal die veede niet liden,
Si blijft staende in haren staet;
Ende Gelloen, die verradre quaet,
Salt oec becopen metten crage,
Niet weetic in welke der dage.
Ritsart entie coninc Yoen,
Die in Gasscoengen hadden doen
Enen corten tijt gelegen
Ende gebetert in allen wegen
Wat gebrac in al haer lant,
Rigaudijn ontboden si te hant
Ende wouden in Vrankrike varen.
Rigaut quam, weet te waren,
Als sine ontboden, haestelike,
Ende voer met hem in Vrankrike.

+Vs. 65 HS. vorden. Vs. 75 HS. Fromm. Dus mu... Vs. 81 ende *ontbr.* HS.

+

Te Nerboene quamen si,
Daer se wale die vrouwe vri
Ver Ermengart wale ontfinc.
Daer sach Yoen die coninc
Ende Ritsaert hare vij. neven,
Dien si groten prijs geven,
Ende custense te meneger stont
Beide ane liere ende ane mont.
Daerna hebben si orlof genomen
Ende sijn te Belijn comen
Ten goeden ouden Bancelijn,
Yoen entie sone sijn.
+ Die stat daden si vermaken
Dat haer gebrac in allen saken.
Doe seide Bancelijn die oude
Dathi orlof hebben woude:
'Hi ware tsaremeer een cranc man,
Hi en mochte doen wapene an
Nemmermeer te genen stonden;
Hi woude betren sine sonden,
Ende woude te sente Bertens varen
Ende daer werden monec twaren,
Ende woude daer inne tien.'
Alse die heren dat sien,
Dat hijs heeft so groten wille,
Swegen si onlange stille,
Al waest dat hem was leet;
Maer die in goeden wille steet,
Men sals hem gebruken laten:
Daeromme hem die heren maten.
Den abt dede ontbieden doen
Van sente Bertins die coninc Yoen.
Die haestelike te hem es comen.
Teerst datten Yoen heeft vernomen,
Eshi tote hem gegaen,
Ende deden bi hem sitten saen,
Ende vertelde den abt daer
Hoe dat Bancelijn oppenbaer
Heme soude gerne begeven
Ende leiden een helech leven
Ende in sinen cloester sijn,

+Vs. 116 *ontbr.* HS., Fromm.

+Vo. a.

*
Opdats hem God ende sente Bertijn
Hem wouden gehulpech wesen.
Die abt andworde te desen:
‘Twaren, here, dat mochtemen doen,
Maer ic duchte dat die baroen
Tout soude sijn daartoe,
Snachts te liggene op dat stroe
Ende tetene crankelike,
Alse wi dicken doen, al sijn wi rike.
Oec ware hem te swaer te angane,
Smargens vroech op te stane,
Vele waken ende beden,
Dies hi luttel heeft van seden.
Al hadde hijt geleert van kinde,
Nochtan soude hi cume ten inde
In die ordene altemale vulstaen,
Hi soude weder saen ute gaen,
Ende vermaledien die stat,
Ende altemale oec mede dat
Dat dordene hilde ende maecte,
Opdat hem iet daer ane mesraecte.’
Yoen seide, die coninc:
‘Hi soude doen node selke dinc,
Want woude hi der ordene onberen,
Hi soude hem anders wel generen.
Doch ontfatene, sint hijs begert:
Twaren hijs alre eren wert.
En heefti proeven doch .i. jaer?
Es hem die pine iet te swaer,
Hi mach wale ute comen dan
Ende leven als .i. ander man.’
[+] ‘Here’, seide die abt doe,
‘Gi segter alle redene toe, [+V°. b.
Wi selenne harde gerne ontfaen,
Ende eest dat hi ons wilt ontgaen
Ende van ons henen sceet,
Wi willens wesen ongeveet.’
‘Dats wale recht’, seide Yoen,
‘Wie souts op u veede doen?
Opdat hi daer niet wil duren,
So com*i* ute ter goeder uren.’

* Vs. 151 HS. Thout. Vs. 181 HS., Fromm. steet. Vs. 186 HS., Fromm. come.

Die abt seide: ‘met Gode si!’
Dus wart Bancelijn, die ridder vri,
In Sinte Bertins cloester ontfaen,
Daer hem ere in was gedaen,
Ende daer hi in bleef vort an
Wonende als .i. heilech man.
Nochtan ontgout hi die veede doch,
Alse gi wel selt horen noch.
Doe Bancelijn begeven was,
Quamen weder, geloeft mi das,
Yoen entie sone sijn
Entie stoute Rigaudijn
Te Belijn in die stede.
Nu hort wat die coninc dede:
Hi riep Gelloens sone Pyroene,
Die altoos gereet tharen doene
Was ende getrouwe daertoe.
Yoen seide te Pyroene doe:
‘Siet, vassael, al dit lant
Willic setten in u hant,
Ende wille dat gijt achterwaert,
Want gi en trect niet ws vaders art.
Men vent u valsch no loes,
Maer in die trouwe staende altoes.
Dit lant seldi ons achterwaren,
Maer tesen male seldi varen
Met ons tote in Vrankrike.
Dit goet dit was sekerlike
Uwes ouders vaders Beggen,
Na dien dat ict hebbe horen seggen.
Gyronvile ende Lavendoen
Willic mede onder u doen,
Ende Montesclavorijn,
Nu houdet mi enten sone mijn
Getroulike ende met eren
Telken dat wire in willen keren.’
‘Twaren, here’, seide Pyroen,
‘Dit salic harde gerne doen.
Maer liever hadic, weet te waren,
Dat ic met u hadde gevaren.
Ic salt u houden na mine macht,
Ende God verlene mi die cracht.’
Dus maecte daer Yon te hande

Pyroene voget van den lande.
Doe voeren si vort van daer
Ten anderen steden, weet vor waer,
Daer hi hem die slotle gaf.
Ende van daer togen si af
Te Gyronville, daer hi saen
Die slotle hevet ave ontfaen.

*

Aanteekening op Lorr. II, fragm. VI.

R^{o}. a is evenals V^{o}. c beschadigd. Van de eerstgenoemde kolom is slechts de laatste, van de laatstgenoemde slechts de eerste helft der versregels leesbaar. Beide volgen hieronder.

R^{o}.

geiagen
verslagen
de
de
goet daer
naer
.furco(?)
toe
orren
porren
gereet
dweet
oen
en doen
bestaen
noet gedaen
t weet wel
fel
co.ogier
.....
.....
are w't
doet
roet
e w'en
waren
den sege
e.
at lant.
t
nde w't
vert
doe
antes toe
in
in
ie.
ie
ogieuē d'
r waer
ene
sone
e

* Vs. 53 HS.(?) Fromm. omeert

eh'e
45 ...
ede
emelrike
el die gelike
esen sal
50 or al
es
mi des
sijn o*nn*eert
neert
55 doen
yoen
re d'bi
en si
ijn
....

V^{o}. c:
En doe b.
Na sine hant
Hier naer sijn
Ende togen w.
Yoen, Rigan
Ende pyroen te
Daer si quam
D' sente denijs
Daer w'en do
Vele lieden w
Die Karel hil,
Yoen quam t
En. Rit. die
Pyroen en R.
D' si w'en ontfa
Gell. hi was a
s Keizers dro
Het seijnt dat
Hi hiet wille
Maar weet da
Ochte goets a
Wat gelate h
Oec so was t
Ene scone vir
Die grauīne
Sint si haren
So hadsi wed
En noch had si
Gehouden m'
Een graue va
Datsi quam d
M' tbeste deel v
Warens alle n
M' hets comē
Dat men hard
Der noet den v
Al clagede die
Si vant daer b
In haer gedr.
Sond' die co
En. Rit. die so
Entie stoute ri
Die andre w'en
Vor den keyser
Die vrouwe se
Here wat ra
Eer ic mi lat
Ic neme eere
Sal en houde
Twaren vrouw
En na dien da
So dunket m
Die vrouwe s
Rigaud' die s
Trouwe ic b

Om v goet te
So riedict v
Wart selue v
Namet ons
Hi es

*

Roman der Lorreinen.
III. Derde boek.

Eenig fragment.

Overwinning en dood van Frederik van Denemarken.

+Ende Vrederijc heeft tswert vertogen,
Die in den arm was vermogen, +R°. a.
Ende sloecht hem toten tanden toe,
Ende dandere versloegen doe
Sine cnapen, die met hem waren,
Ende doe liet Vrederec al invaren
Sine scepen ende sine galeiden.
Doe en woudi niet langer beiden,
Hi en si in die borg gegaen,
Die her Wibrecht hadde laten staen
Open na sijn wederkeren,
Dat menich ridder sal bereren,
Want wat hi vant clene ende groet
In die borch, dat sloechi doet.
Oec so vant hi, weet vor waer,
Alle die slotele hangende daer
Te Wibrechts hoeden wel te voren,
Die ter borch toe behoren,
Dies si harde blide waren.
Die borch hebben sie te waren
Beset uter maten wale.
Doe dede Vrederec te dien male
Yoens teken steken boven
Om te makene die liede verscoven.
Vrederec, die in Gardeterre

* Vs. 17 HS., Hofm. weet.

*Aldus lach, en was nie*t* erre
Dat hi die borch dus heeft gewonnen.
Hi pensde, hi sal te bat connen
Ende eer die stat gewinnen,
Want meer liede heeft hire binnen
Danre bennen der stat sijn,
Want het hadse Fromondijn
Doen alle comen te Pharat.
Dus was *ge*warneert die stat
Niet dan van den portren daer,
Diere hadden gewoent menech jaer,
Ende die oec meer minden Yoene
Ende Ritsaert sinen sone,
Dan Fromondine ende Yrenen:
Dus mach si haer wel maken henen.
Smargens als die dach ontspranc,
Ende die lewerke sanc,
Na dat ons die jeeste segt,
Heeft Vrederec die porten belegt.
Ende als die portwe*rd*eren quamen buten
Entie porten souden ontsluten
Om dat quec te latene ut,
So quamen sonder geluut
Vrederecs liede, diese versloegen>
Entie slote*l*e met hem droegen,
Ende gingen op die poorten saen,
Ende staken daer op, sonder waen,
Des coninx Yons baniere.
Des worden geware sciere
Die Grieken, diere binnen waren,
Ende seiden dat te waren
Dat si verraden alle sijn.
Ende Vrederec, die hertoge fijn,
Dede in die straten roepen dat:
‘Ware daer iemen in die stat,
Dat hi rume ende henen tie,
Eer dat hem iet meer messcie
Men salne laten rumen die stede,
Maer niet en machi dragen mede.’
Dus sijn die Grieken ute getogen

* Vs. 26 HS., Hofm. nie. Vs. 34 HS, Hofm. onwarneert. Vs. 45 HS., Hofm. portwegeren. Vs. 50 HS., Hofm slotete.

*
Sere blide ende in hogen,
Dat si dus haer lijf behouden,
Dat si node verliesen souden,
Maer niet so en wisten si dat,
Hoe dat si verloren die stat.
Maer si sijn alle wech gevloen,
Ende Vrederec hi dede doen
Die stat besetten harde wale
Mit sinen lieden altemale.
Die portren diere waren binnen,
Waren blide in allen sinnen
Dat die stat ware weder comen
An den coninc Yoene den vromen,
Diese eerstwerf maken dede.
Doe Vrederec hadde die stede
Wale beset, doe tooch hi uut
Met sinen here overluut,
Ende woude varen na dat
Te stride wart vor Pharat.
Nu weet die keyserinne Yrene
Vor Pharat harde cleine
Wat dat haer nu nakende es.
In theer quamen, des sijt gewes,
Die verdrevene van Gardeterre,
Dies Yrene was harde erre,
Alsi vernam datsi verloren
Hadde die goede stat vercoren,
Ende vragede hoe dat es gesciet,
Maer haer engeen en wist niet.
Si seide dat men haer liete verstaen
Wie dat dat hadde gedaen.
Si seiden: ‘dan wisten si niet,
Maer op die porten men steken siet
Des coninx Yons baniere.’
Die keiserinne seide sciere:
‘Hulpe! es nu Yoen in tlant,
So salt ons qualec gaen in hant,
Maer hoe mochte hi sijn comen?
Hoe soude hijt so saen hebben vernomen?
Dat en mach geensijns sijn.’
Doe seide die grave Fromondijn:

* Vs. 86 HS., Hofm. arde Vs. 97 HS. dan *(juist)*. Hofm. dat en.

*

‘Suster, ic rade harde wale
Dat die drussate voederinge hale
Tote bi Gardeterre.
Hi en sal niet sijn harde verre,
Hi en sal vernemen wale
Hoe die saken sijn altemale’.
‘Dat willic wale’, seide Yrene,
‘Want gerne soudic weten tgene,
Wie dat hi es die man,
Die so saen die stat wan.’
Die marscalc gereidem twaren
Ende es ter voederingen gevaren
Menegen man ten wapenen goet.
Ic segge u dat hi comen doet
+ Wagene ende perde mede,
Die voeren souden dat scoenhede
Enten roef altemale,
Die si wanen wennen wale.
Die marscalc es henen getogen
Met menegen man vermogen
In drien milen na Gardeterre,
Dies hi lichte mach werden erre,
Want dor ene valeye, die hi leet,
Daer hi ene montaenge omreet,
So quam onversien te waren
Vrederec op hem gevaren
Met sinen here, dat scone was.
Her Vrederec, geloeft mi das,
Verkinde wel dat voeder*a*ren
Waren diere quamen gevaren
Ute den heere, dies hi was blide.
Die sine troeste hi te dien tide,
Ende hietse stoutelike striden.
Die marscalc, die oec tien tiden
Sach comen Vrederike
Met sinen here *mo*genlike,
Verkinde teken van Denemarke.
Sine liede troeste hi starke,
Ende seide: ‘gi heren, hier te rade,
‘Hier wert ons van stridene stade;

+ R^{o}. c.

* Vs. 121 HS. Hofm. Hagene. Vs. 135 HS., Hofm. voedereren. Vs. 142 HS., Hofm. n.. genlike.

*
‘Hens al niet onse dit oorloge,
‘Want hier comt die deensce hertoge.
‘Ic weet wel, hi heeft *die* stat gewonnen,
‘Ende hoe selen wi ons connen
‘Verweren jegen al sijn here?
‘Wi selen hebben cleine were.
‘Nochtan moeten wi sonder letten
‘Ons al ter weren setten,
‘Want al setten wi ons ter vlochte,
‘Het ware dinc die niet en mochte
‘Gehulpen no staen te staden,
‘Maer striden wi, God mach ons beraden
‘Ende hulpen dat wi tlijf ontdragen;
‘Dan wi worden vliende verslagen.
Her Vrederijc, die hertoge rike,
Voer in die andre willechlike,
So daden sine Denen mede.
Den eersten stac hi daer ter stede,
Datti viel neder dot in tgras,
Entie andre, geloeft mi das,
Sijn versaemt te gadere al.
Daer was gedaen menech val
Van den heren in elke side,
Alst noch gerne pleegt in stride.
Hare speren braken in tbegin.
Al hadde die marscalc hulpen min,
Nochtan street hi vromelike,
Ende Vrederijc, die hertoge rike,
Heeft getogen *sijn* goede swert,
Ende voer *t*en maerscalc wert,
Diene comende heeft versien.
Sijn swert toech hi oec mettien,
Ende es jegen hem gereden
Deus, hoe vromelike si streden!
Si daden maelien ontwee springen
Entie swerde *op die* helme clingen,
Daer die sp*lentr*en ute vlogen.
Groet waeren de slagen dies hertogen,
Ende so waeren dies marscalcs mede.
Si recten beide hare leide

* Vs. 149 Hs., Hofm. *ontbr.* die. Vs. 175 HS., Hofm. *ontbr.* sijn. Vs. 176 HS. den. Vs. 182 HS. o... e. Vs. 183 HS. sp.... en Hofm. sprieten.

*

Ende sloegen gruwelike,
Datic die sla*ge* sekerlike
Qualec daer al tellen soude,
Al waert datic emmer woude,
Want al te g*r*oet was hare daet.
Oec so hadden*t* verre te quaet
Die Grieke, want si vermenegt waren,
Ende hadden gerne, dat weet twaren,
Henen gevloen, maer dat street
Die marscalc, die des niet en weet;
Ende bande*rside* Vrederike.
*M*aer he*m* g*re*yt qualike
Dat die marscalc was so goet
Ende so lange gegen hem stoet.
Hare scilde waren sij ane beide,
Ende lagen *aen* die heide.
Vrederijc die... ch was
Nam sijn swert *geloeft mi das*
.... hilt vor.....
Ende noepte g .. gruweleke
Ende reet den therte vore
Dat hem va .....
Ende die marscalc viel doet.
Doe wart g*edaen* geruchte groet
Van den Grie*ken* die henen vloen.
Deus! watter *was* verslagen doen.
Daer so won*nen die Den*en *so vele*,
Dat si senden *te haren castele*,
Ende dandre die d*aer* quamen,
Keerden weder *te haerre* scamen,
Ende vloen ter *stede* wart
S*ere* in sorg*en ende verv*aert.
Des was Vrederike blide.
Diere comen *te heme* te tide,

* Vs. 188 HS., Hofm. sla....ekerlike. Vs. 189 HS., Hofm. all · Vs. 191 HS. g ·oet. Vs. 192 HS. hadden. Vs. 195 Hofm. *na* street. Vs. 197 HS., Hofm. banden.... Vs. 198 HS. Hofm. Haer hern gyt.... Vs. 199 HS., Hofm. groet. Vs. 202 HS., Hofm. lagen...die h. Vs. 203-208 *slechts gedeeltelijk leesbaar in* HS. Vs. 210 HS.. Hofm. wart g.....geruchte. Vs. 211 HS. van den Grie ... die. Vs. 212 HS., Hofm. Den. HS. *ontbr*. was. Vs. 213 HS., Hofm. Daer so won.... en.... Vs. 214 HS., Hofm. Dat si senden..... Vs. 215 HS., Hofm. dandre d.... quamen. Vs. 216 HS., Hofm. weder..sinen scamen. Vs. 217 HS., Hofm. ter.... wart. Vs. 218 HS., Hofm.... e in sorg... aert. Vs. 219 *geheel onleesbaar in* HS. *De invulling is gissing*. Vs. 220 HS. Hofm. comen....te tide.

*
Ende die daer op den velde bl*e*ven,
Hen was hare mesdaet vergeven.
Yrene, die *vor* Pharat lach,
Doet quam *een* luttel op den dach,
Sachse enen *c*omen gereden
Met wel gro*ter* haestecheden.
Ende als hi vor *haer* pawelioen
Quam, so starf sijn ors doen,
Ende bleef doe*t* an pinen daer.
Ter keyserinnen ginc hi naer,
Ende seide: 'Vrouwe, dor God genade!
Nu siet selve *hi*er ten rade,
Ic segge u da*t* in waere dinc
Dat hier Yoe*n d*ie coninc
Comt met *so m*enegen man,
Dat ment g*ete*llen niet en can.
Onder gered*en*e ende in *bata*elgen
Dunct mi w*ale* sonder faelien.
Dat ic nie sekerlike
En sach al di*es* volcs gelike,
[+] Mi dunct dat ic noit en sach
So vele volcs op enen dach.' [+V°. b.]
Yrene seide: 'ende waer es hi?'
- 'Entrouwen, vrouwe, hi es hier bi,
In tween milen *vaert hi* in,
Nu penst self in uwen sin,
Wat gi *nu* wilt angaen;
Ic dachte gine niet wederstaen
En solt *con*nen sekerlike,
Want *hi* es in sijn selfs rike.'
Yrene seide: 'gi segt waer.'
Fromondine riep se daernaer,
Ende vragede heme wat hi riede,
'Ochte si van hier henen sc*i*ede,
Ochte dat si te stride come:

* Vs. 221 HS., Hofm. bliven. Vs. 223 HS., Hofm. die ... Pharat. Vs. 224 HS., Hofm. quam...luttel. Vs. 225 HS. omen. Vs. 226 HS. gro..Hofm. groten. Vs. 227 haer *ontbr*. HS. Vs. 229 HS. doe. Vs. 232 HS. selve..er. Vs. 233 HS., Hofm. da.. Vs. 234 HS., Yoe.. ie. Hofm. Yoe*ne d*ie. Vs. 235 HS. met ... enegen. Vs. 236 HS. g ... llen. Vs. 237 HS., Hofm. Onder gered...e en pietaelgen. Vs. 238 HS. w ... sonder. Vs. 240 HS., Hofm. al die · volcs. Vs. 245 HS., Hofm. milen .... in. Vs. 247 HS., Hofm. gi .. wilt. Vs. 249 HS., Hofm. solt .... nen. Vs. 250 HS., Hofm. he. Vs. 254 HS., Hofm. screde.

*
Welc dat w*are dat* haer vrome.'
Fromondijn seide: 'ic en weet,
Maer wale radic, God weet,
Dat wi na den marscalc beiden,
Die ons here soude geleiden,
Ende vrages oec hier den groten heren,
Si selen cume willen keren,
Want si sijn vol vromecheiden.'
Die grave seide: 'Here, gi mocht beiden
Na den marscalc, ...
. enen andren met rad .....e.'
Die wile sie hier over onledech waren,
Quam een ridder ingevaren,
Die uten stride was ontfloen,
Ter keyserinnen seide hi doen,
Dat haer maerscalc ware doet
Ende mede al sijn conroet.
'Hilpe', seide doe Yrene,
'Ende wie hevet gedaen tgene?'
Die here seide: 'sekerlijc
Het dede de Denoijs Vrederijc,
Die hier comt met groter macht
Ende op u te stridene acht.'
Doe seide die keyserinne:
'Wat sal nu sijn van minen beginne?
Broeder nu geraet mi dat.'
Fromondijn sede: 'in weet wat.
Hier komt in sijn lant Yoen,
Ende mach u grote scade doen,
Ende al ware oec sijn volc smal,
Hi heeft die steden open al,
Hi mochte u harde vele scaden
Ende verlies mede beraden.
Hi *berec*ket ons so sere mede,
Machi ons verweldegen teneger stede,
Daer en ware seker ander raet,
Noch ander trost no to*e*verlaet,
Dan die doet die moesten wi smaken:
Hets beter dat wi ons henen maken'.

* Vs. 256 HS., Hofm. dat w ..... haer. v. Vs. 258 HS., Hofm. gedweet. Vs. 265 *ontbr.* HS., Hofm. Vs. 266 *zoo met de hiaten* HS. Hofm. Vs. 279 *ontbr.* HS., Hofm. Vs. 289 HS., Hofm. H.... iket. Vs. 292 HS., Hofm. toverlaet.

*
Yrene seide: ‘gi segt waer’,
Doe deetse theer opbreken daer,
Ende woude weder te Grieken tien.
Een spierre, die dit heeft versien,
Es gekeert ten coninc Yoen,
Ende hevet hem weten doen
+ Dat Yrene entie hare
Nu opgebroken ware,
Ende toge te lande wart.
Yoen dede wapenen ongespart,
Ende voer hem vaste volgen
Alse diegene die was verbolgen,
Ende gerne wrake sine scade,
Wouts hem God geven die stade.
Yrene die nu henen tyet
Te Grieken wart, omdat se ontsiet
Yoene sere den coninc,
Heeft ontmoet den jongelinc,
Vrederike den Denois.
Die keserinne, die altoes
Gerde te doene haren vianden
Waer si mochte vele scanden,
Dede haer her sekerlike
Al keren op Vrederike
Ende op die sine, die sere streden
Jegen die *hare* met vromecheden:
Want eers Vrederijc begaf,
Sloechi haer .II. coninge af.
Doe quam die valsce Fromondijn
Op hem met menegen ridder fijn,
Ende hebben be*r*inct so sere
Dat hem niet en conste die here
*Ver*weren in die grote noet,
*Met gec*rei sloechen Fromondijn te doet,
D*a*t jam*erheit* was harde groet.
Nochtan en vonden si niet bloet
Die Denen, si *en* streden sere
Jegen Fromondine den here,
Ende jegen die Grieke, dar si scade

+V^{o}. c.

* Vs. 309 HS., Hofm. Hyrene. Vs. 320 HS., Hofm. die sine. Vs. 325 HS., Hofm. b .. inct. Vs. 327 HS., Hofm. Beruren. Vs. 328HS., Hofm. ....ei sloechen. Vs. 329 HS.. Hofm. Det iamtii was.

*
Groet ave namen, want hare dade
Waren uter maten groet.
Menegen Griec *sl*oegen si doet,
Ende oec verlorense liede vele,
Also men plegt *te* selken spele.
Die coninc Yoen quam gereden
Hevec sere met haestecheden,
Ende sijn volc si sijn comen
Tote daer si hebben den strijt vernomen.
Dar seide men den here groet
Dat her Vrederijc ware doet
Enten versloech Fromondijn
Met so menegen ridder fijn.
Doe clagede Yoen, *die oem sijn:*
'Ay Vrederijc, lieve neve mijn,
Edel deensce hertoge,
Nu heeft u gecost dat orloge
U leven, dats mi harde leet.
Ach arme, neve, hoe gereet
Wardi te wrekene Ritsarde!
Gi wart van den goeden arde
Van den coninc Gadifiere
Ende van sinen sone Ogiere,
Die ons oyt waren getrouwe.
Acharme, hoe groten rouwe
Steet mi te dogene, neve, om u!
Maer ander sake hebic nu
Te doene dan te makene rouwe:
Mi maect Irene, die quade vrouwe ....

* Vs. 331 HS., Hofm. si .... reden. Vs. 336 HS. Griec .. oegen. Vs. 338 HS., Hofm. plegt selhen. Vs. 339 HS., Hofm. Die ..... quam. Vs. 346 v., *ontbr*. HS., (*overgeslagen*, *zonder hiaat*), Hofm., *en zijn bij gissing ingevuld*.

Woordenlijst.

(De tusschen haakjes geplaatste cijfers duiden de bladzijden, de andere de verzen aan.)

A e n , op. Lorr. III, 202 (50).
A c h t e n , voornemens zijn. Lorr. III, 278 (52).
A c h t e r w a r e n , verzorgen, beheeren. Lorr. II, 207, 211 (41).
A l t e n e n , aanhoudend, steeds door. Lorr. I, 390 (18).
A n e , zonder. Lorr. III, 201 (50).
A n g a e n , ondernemen, doen. Lorr. II, 155 (40).
A n s c i j n , A n t s c i j n , aangezicht. Lorr. I, 137 (6) I, 161 (7).
A s s a u t , aanval. Lorr. II, 349 (16).

B a c h e l l e e r , schildknaap, aspirantridder. Lorr. I, 655 (29).
B a n d e r s i d e , aan de andere zijde. Lorr. III, 197 (50).
B a t , beter. Lorr. I, 81 (4), I, 158 (7), III, 28 (46).
B e d e m p t , deelw. v. b e d e m e n , duister worden. Lorr. I, 392 (18).
B e d e n , bidden. Lorr. II, 157 (40).
B e g e v e n , H e m - monnik worden. Lorr. II, 143 (39)
B e g e v e n s i j n , monnik zijn. Lorr. II, 195 (41).
B e h o v e , behoefte, de eer en dienst die iemand toekomen. Lorr. I, 115 (5).
B e l e g g e n , bezetten. Lorr. I, 784 (34), III, 44 (46).
B e p e i n s e n , Hem -, zich bedenken. Lorr. I, 259 (12).
B e r a d e n , genadig zijn, beschermen. Lorr. III, 158 (49); berokkenen. Lorr. III, 288 (52).
B e r e c k e n , toetakelen. Lorr. III, 289 (52).
B e r e r e n , beweenen, betreuren. Lorr. III, 12 (45).
B e r i n g e n , omsingelen. Lorr. III, 325 (53).
B e r n i e r , ofr. idem: ‘celui qui était chargé de la nourriture des chiens de chasse’ (Du Cange). Lorr. I, 84 (4).
B e s t a e n , intr., verwant zijn. Lorr. II, 84 (38).
B e s t a e n , trans., wagen. Lorr. I, 59 (3); aanvallen. Lorr. I, 153 (7).
B e t e n , van het paard afstijgen. Lorr. I, 389 (18), 395 enz.
B e v e r d e n , i.q. b e v r e d e n , behoeden, vrede geven. Lorr. I, 638 (28).
B l o e t , lafhartig. Lorr. III, 330 (53).
B o r d e r e n (ofr. béorder), steekspelen. Lorr. I, 654 (29).
B o r g h e n , helpen, beschermen. Lorr. I, 767. (34).
B o u d e , spoedig, dadelijk. Lorr. I, 412 (19).
B r o e t , gebroed (schimpnaam), II, 57 (37).

D a g e n , vertoeven. Lorr. II, 31 (37).
D a n . maar. Lorr. III, 160 (49).

D e e l w i j n , d e l e w i j n . Lorr. I, 665 Aant. (30). Zie Oudemans op Bredero en Hooft.
D e u s , tusschenwerpsel, God. Lorr. I, 142 (6), 147 (7), 657 (29) en elders.
D i e r , kostbaar. Lorr. I, 337 (17). I, 618 (28).
D i c k e , d i c k e n , dikwijls. Lorr. I, 283 (13). II, 82 (38), 154 (40).
D o e n , beschikking, gebruik. Lorr. II, 202. (41).
D o e g e n , d o g e n , deugen, ten goede komen. Lorr. I, 661 (30).
D o e n , stellen, plaatsen. Lorr. II, 218 (41).
D o g e n , lijden, ondergaan. Lorr. III, 359 (54).
D o r , d o o r , d o e r , om, voor, ten behoeve van, ter wille van. Lorr. I, 210 (10), 426 (19).
D o r r e n , durven telkens, b.v. Lorr. I, 346 (16).
D r o v e n , bedroefd zijn, treuren. Lorr. I, 590 (26).
D w a e n , wasschen. Lorr. I, 631 (28).

E c h t , daarna. Lorr. I, 592 (26).
E l , anders Lorr. I, 501 (23).
E r r e , vertoornd, gramstorig, verdrietig. Lorr. I, 282 (13), III, 26 (46), 90 (47), 128 (48).

F a e l i e n , S o n d e r -, zonder missen, zeer zeker. Lorr. III, 238 (51).
F i e r , edel. Lorr. I, 83 (4). E e n f i e r g a r n e m e n t , eeng. dat een fier man past. Vgl. Ferg. 3052. Nat. Bl. II, 3105. III, 1210, VIII, 424.
F o r e s t i e r , houtvester. Lorr. I, 42 (3).

G a r n e m e n t , ofr. *garnement*, sieraad. Lorr. I, 83 (4).
G e b r e k e n , ontbreken. Lorr. II, 99 (38), 118 (39).
G e c r e i , krijgsgeschreeuw. Lorr. III, 328 (53).
G e g r i p e n , grijpen, aanvatten. Lorr. I, 348 (15).
G h e h u l p e n , helpen. Lorr. III, 157 (49).
G h e l o v e n , beloven. Lorr. I, 528 (24).
G h e m o e t s i j n , gezind zijn. Lorr. I, 198 (9), 437 (20). S w a e r g h e m o e t s i j n , bedroefd, verslagen zijn.
G h e m o e t e n , aanvallen. Lorr. I, 656 (29).
G h e n e s e n , behouden blijven, gevaar ontkomen. Lorr. I, 222 (10).
G e p r e n d e n , vatten, nemen. Lorr. I, 572 (26).
G h e r a e c t , W e l -, voortreffelijk, schoon. Lorr. I, 76 (4), 406 (18).
G e r a d e n , raden. Lorr. III, 281 (52).
G e r e d e n , ruiter. Lorr. III, 237 (51).
G e r e n , begeeren. Lorr. I, 247 (12).
G h e s i n d e , hofgezin, omgeving. Lorr. I, 164 (7).
G e t e l l e n , in getallen uitdrukken. Lorr. III, 236 (51).
G e v i s i e r e n , zich voorstellen. Lorr. I, 176 (8).
G h e v e r d e , gevolg. Lorr. I, 740. (33).
G e v o e c h h e b b e n , (zijn) behooren hebben. Lorr. I, 517 (23).
G l o t t o e n , schelm. Lorr. I, 14 (1), 19, 25 (2).
G o e d e , M e t - s i j n , in vrede zijn, het wel hebben. Lorr. I, 587 (26). Vgl. Lanc. II, 43901.

H e e r l e c , als edelman. Lorr. I, 569 (26).
H o g e n . I n - s i j n , verheugd zijn. Lorr. III, 66 (47).

H o u d e , gunst. Lorr. I, 580 (26).
H o u d e n , (intr.) stilhouden, staan. Lorr. I, 335 (15).

I n , ik en (ontk.) Lorr. III, 282, en elders.

J a m e r h e i t , jammer. Lorr. III, 329 (53).
J o i e , vreugde. Lorr. II, 19 (36).

C a y t i j f , ellendeling. Lorr. I, 340 (16).
C a p r u i n , muts. Lorr. I, 400 (19).
K i n d e . V a n -, van kindsbeen af. Lorr. II, 159 (40).
C o n r o e t , bende, leger. Lorr. III, 272 (52).

C r a g e , hals. Lorr. II, 93 (38).
C r a n c , zwak. Lorr. I, 291 (14).

C u m e , nauwelijks. Lorr. I, 153 (7). II, 160 (40).
C u r e , T e r - ter dege, Lorr., I, 387 (18).
Q u a d i e n , booswichten. Lorr. I, 151 (7).
Q u e c , vee. Lorr. III, 47 (46).
Q u i t e w e r d e n , kwijt raken, beroofd worden van. Lorr. I, 343 (16).

L e c k e r , boos, gemeen. Lorr. I, 95 (5).
L e t t e n , dralen, toeven. Lorr. III, 153 (49).
L i d e n , voorbij gaan. Lorr I, 258 (12), 261 (12); doorgaan, voortgaan, II, 90 (38).
L i e r , wang. Lorr. I, 691 (31) II, 112 (39).
L i s t e , slimheid, streek. I n q u a d e r l i s t e n t i e n , iets voor een gemeene streek houden. Vgl. i n a r g h e t i e n Lksp. I, 23, 13.

M a e r d a t , ware 't niet geweest dat. Lorr. III, 195 (50).
M a i s n i e d e , M a i s n i e d e n , huisgenooten, gevolg. Lorr. I, 228 (11), 266 (15), 377.
M a n s c a p d o e n , trouw zweren als leenman. Lorr. II, 23 (37).
M a t e n , {problem}. Lorr, II, 134 (39).
M e e s t , best, voornaamst. Lorr. I, 364 (17).
M e s r a k e n intr. mislukken, slecht uitvallen. Lorr. II, 166 (40).
M e s s e l g i e r , bode. Lorr. I, 769 (34), 780 (34).
M e s s c i e n , iets kwaads overkomen. Lorr. I, 119 (5), 281 (13), III, 62 (46).
M e s v a l , ongeval. Lorr. I, 339.
M o g e n l i k e , met macht. Lorr. III, 142 (48).

N e i e n , hinniken Lorr. I, 47 (3).
N i e t , niets. Lorr. III, 64 (46).
N u t t e n , nuttigen, eten. Lorr. I, 10 (1).

O y t , altijd. Lorr. III, 351 (54).
O m d a t , opdat. Lorr. I, 413 (19).
O n b e r e n , laten varen, verlaten. Lorr. II, 169 (40).
O n g e s p a r t , zonder dralen. Lorr. I, 669 (30), III, 304 (53).
O n g e v e e t , zonder veete, niet in twist Lorr. II, 182 vgl. vs. 184 (40), een keur van Jan v. Brabant uitg. Heel u door Willems blz. 544.
O n n e n , gunnen. Lorr. I, 730 (32). enz.
O n t b i e d e n , boodschappen, laten weten. Lorr. I, 564 (25).
O n t d r a g e n , 't l i j f , bergen, behouden. Lorr. III, 159 (49).
O n t f a r m e n , intr. Lorr. I, 140 (6).
O n t g e l d e n , bekoopen, er voor boeten. Lorr. II, 193 (41).
O n t h o u d e n , tegen-, ophouden. Lorr. I, 440 (20).
O n t l i v e n , van het leven berooven.
O n t s p r i n g e n , ontwaken. Lorr. I, 770 (31), aanbreken (van den dag). Lorr. I, 642 (29), III, 41 (46).
O p , tegen. Lorr. II, 72 (38). III, 318 v., 324 (53).
O p d a t , indien. Lorr. I, 430 (20). II, 146 (40), 166 (40), 185 enz.
O p s i t t e n , te paard stijgen. Lorr. I, 332 (17), 632 (28), 653 (29).
O r b o r e , voordeel, dienst. Lorr. II, 25 (37).
O r d e n e , ridderorde Lorr. I, 702 (31); monniksorde Lorr. II, 165, (40).
O u d e r v a d e r , grootvader. Lorr. II, 43 (37), 215 (41).

O v e r n i e t , om niet, voor niets. Lorr. I, 474.

P a l e z i n , p a l e s i j n , aanzienlijk dienaar eens vorsten. Lorr. I, 11 (1), 311 (14).
P a w e l i o e n , tent. Lorr. III, 221 (-).
P i n e , moeite, smart. Lorr. I, 284 (13), 446 (-); Lorr. I, 451 (20), III, 229 (51).
P l a i n , vlakke grond. Lorr. I, 24 (2).
P l a n k i s e , omheinde, versterkte, plaats. Lorr. I, 435 (20). Ofr. *Plaisseis. Plessis*, mlt. *plexitium* vgl. W. Scott, Quentin Durward Chapt. II, initio.
P o r r e n , op weg gaan. Lorr. I, 249 (12), 516 (23), 737 (33); ontstaan. Lorr. I, 297 (14).
P o r t w e r d e r , poortwachter. Lorr. III, 45 (46).
P r o v e n d e , teerkost, leeftocht (ofr. *provande*). Lorr. I, 527 (24).
P u t e n k i n t , hoerenkind. Lorr. I, 72 (4).

Regge, rij. Lorr. I, 182 (8).
Respijt, uitstel. Lorr. I, 248 (12),
Rinnen (imp. ran. mv. ronnen). vloeien. Lorr. II, 12 (36).
Ronnen, zie Rinnen.
Rosside, paard. Lorr. I, 523 (24), 620 (28). (h.t.p. van *ors* onderscheiden.
Ruren, roeren, (kwaad, strijd, leed) stoken. Lorr. II, 75, 79, 87 (38).

Saen, spoedig.
Scame, beschaming, schande. Lorr. III, 216 (50).
Scoenhede, onz. enk., kostbare zaken. Lorr. III, 122 (48).
Seden. Van - hebben, gewoon zijn. Lorr. II, 158 (40).
Semmi, zoo helpe mij; (bij betuigingen). Lorr. I, 242 (12).
Serech, treurig, bedroefd. Lorr. I, 118 (5).
Serjant, dienaar. Lorr. II, 36 (37).
Scrijn, doodkist. Lorr. I, 320 (15); vgl. Stoke II, 93. Kil.
Smal, gering, weinig. Lorr. III, 285 (52).
Som, sommige. Lorr. I, 264 (13.)
Somer, lastdier. Lorr. I, 514.
Spel, strijd. Lorr. III, 338 (54)
Staen te staden, ten bate komen, ten goede komen. Lorr. III, 157 (49).
Stade, gelegenheid. Lorr. I, 515 (23), III, 308 (53).
Stallicht, waskaars. Lorr. I, 370 (17).
Stappans, terstond. Lorr. I, 246 (12).
Stat, plaats. Lorr. II, 163 (40).

Tale, naar beneden. Lorr. I, 44 (3), 130 (6).
Tebroken, gebroken, in slechten staat. Lorr. I, 291 (14).
Teerst dat, tirst dat, zoodra. Lorr. I, 163 (7), 185 (9). II, 138 (39).
Tegaen, vergaan, voorbijgaan. Lorr. I, 474 (21). II, 88 (38).
Tien, trekken. Lorr. II, 127 (39). III, 297 (54) en elders.
Togen, toonen. Lorr. I, 727 (32).
Toren, verdriet. Lorr. I, 284 (13).
Tout, te oud. Lorr. II, 151 (40).
Troesten, moed inspreken. Lorr. III, 144 (48).
Truwant, landlooper, vagebond. Lorr. I, 95 (5).
Tsaremeer, voortaan, in het vervolg. Lorr. II, 121 (39).
Tewaren, Twaren, voorzeker. Lorr. II, 149 (40), 223 (41). III, 20 (45) enz.
Twinteken, weinigje, beetje. Lorr. I, 225 (23).

Ute comen, weggaan. Lorr. II, 186 (40).

Veede, veete, twist. Lorr. II, 82 (38) 184 (40) en elders.
Ver, vrouw. Lorr. II, 107 (32).
Vergier, boomgaard. Lorr. I, 162 (7).
Verhoren, vernemen, hooren. Lorr. I, 65 (3).
Verkeren, verdraaien. Lorr. I, 325 (15).
Verkinnen, herkennen. Lorr. I, 163 (7), 305 (14), 419 (10); III, 143 (48);
bemerken. Lorr. III, 135 (48).
Vermaken, herstellen. Lorr. II, 117 (39).
Vermaledien, vervloeken, verwenschen. Lorr. II, 163 (40).
Vermenegen, overmannen. Lorr. III, 193 (50).

V e r m o g h e n , machtig, krachtig. Lorr. I, 302 (13). III, 2 (45), 126 (48).
V e r n e m e n , bespeuren, waarnemen, zien Lorr. I, 55 (3), 186 (9); v e r n e m e n Lorr. III, 104 (47), ondernemen.
V e r n o y , verdriet. Lorr. II, 20 (36).
V e r s c o v e n , ellendig, ongelukkig. Lorr. III, 24 (45).
V e r s e r e n , verdriet doen. Lorr. I, 347 (16).
V e r t i e n , deelw. v e r t o g e n , wederom trekken (het zwaard) III, 1 (45), zie Dr. De Vries, Brief aan Dr. Jonckbl. 38.
V e r v a r e n . H e m -, verschrikken, ontstellen.
V e r v e s t e n , versterken. Lorr. I, 289 (14).
V e r w e l d e g e n , met geweld aanvallen. Lorr. III, 290 (52).

V i g i l i e n , lijkdienst. Lorr. I, 372. (17).
V l o c h t e , vlucht. Lorr. III, 155 (49).
V o r d e r , verder. Lorr. I, 394 (18).
V o r e s i j n , de eerste zijn. Lorr. II, 26 (37).
V o r s t e r , i.q. f o r s t e r , f o r e s t i e r , houtvester. Lorr. I, 44 (3).
V r u c h t e n a n , vreezen voor. Lorr. I, 497 (23).
V u l s t a e n , volharden, blijven. Lorr. II, 161 (40).

W a e r d e , D i e -, de vlakte, hooge plaats.
W a n e n , van waar. Lorr. I, 73 (4).
W a r n e r e n , versterken, in staat van tegenweer brengen. Lorr. I, 290 (14), III, 34 (46).
W e r e , tegenweer, verdediging. Lorr. III, 152 (49), en elders.
W e r c , maaksel. Lorr. I, 370 (17).
W i l e , tijd. Lorr. I, 373 (17).